

KUL TÚRA SLOVA

Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV, v. v. i.,
a Jazykového odboru
Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA
Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA
Adriana Ferenčíková, Dana Gu-
ričanová, Robert Hammel, Re-
náta Hlavatá, Ingrid Hrubaničo-
vá, Martin Chochol, Bronislava
Chocholová, Ján Kačala, Natália
Kolenčíková, Ľubor Králik, Jana
Levícká, Sibyla Mislovičová,
Lucia Molnár Satinská, Slavomír
Ondrejovič, Judita Páleníková,
Iveta Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
811 01 Bratislava, Panská 26

OBSAH KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 57 – 2023 – ČÍSLO 2

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravo- pisu štylisticky príznakových etnic- kých a obyvateľských mien. 2. časť ..	65
KRÁLIK, Ľubor: <i>Ketefete</i> : úvahy o jed- nom hapax legomenon.....	76
VALENTOVÁ Iveta: O terénnom náz- ve <i>Klanec</i>	82

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Mi- chal – VANČOVÁ, Iveta – ELIÁŠ, Pavol – LETZ, Dominik Roman: Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestova- ných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín. Do- plnky. 2. (D – N).....	87
--	----

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

O názvoch gemerských polievok. D. Ši- munová	103
---	-----

ROZLIČNOSTI

Pár poznámok o slove <i>brownie/brow- nies</i> . D. Cimermanová	114
---	-----

SPRÁVY A POSUDKY

Profesor Pavol Žigo – neuveriteľné – sedemdesiatročný. M. Chochol.....	117
K jubileu Márie Šimkovej. K. Gajdo- šová.....	122

SPYTOVALI STE SA

Freja – Freyin či Frein? K. Piatková..... 127

WEBOVÁ PORADŇA

Priezvisko *Murray* 128

Znenie príslovia 128

Rodina *Kaminski?* 128

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ludovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 57, 2023, č. 2 (3. 5. 2023). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 12 €, jednotlivé čísla 2 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav L. Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Bratislava

© Matica slovenská, Martin

Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2023

Cena 2 €

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

K pravopisu štylisticky príznakových etnických a obyvateľských mien. 2. časť

INGRID HRUBANIČOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: In this paper we continue to investigate the spelling of stylistically symptomatic ethnonyms and population names (EOMs) (Hrubaničová, 2023), with special attention to cases of unclear boundaries between the proprium and the appellative in so-called stylistically symptomatic EOMs, and orthographic divergence in capitalization in this group of names. We focus on the spelling of proprial suffixal derivatives (type SLOVÁČIK – SLOVÁČISKO; ČECHUŇ, ČECHÚR, ČECHÁK, ČECHÁČIK) and abbreviative derivatives (type DEDERÓN, DEDERÁK, ENDEERÁK; USÁK) of neutral EOMs.

Keywords: orthography, proper name, appellative, stylistic attributive ethnic name, stylistic attributive habitational name, proprial derivative, abbreviative derivative

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe a grantovej úlohy VEGA č. 2/0016/21 Slovník súčasného slovenského jazyka – 7. etapa (koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum).

V nadväznosti na prvú časť štúdie (Hrubaničová, 2023) predstavujeme základné typy štylisticky príznakových etnických a obyvateľských mien (ďalej EOM), ako sa nám ich nateraz podarilo v našom jazykovom prostredí identifikovať a opísať. Ako opora na interpretáciu pravopisu štylisticky príznakových EOM nám budú slúžiť akademické lexikografické diela v tej miere, v akej príznakové EOM zachytávajú. Pri typoch, ktoré nie sú lexikograficky spracované, sa pokúsime o vlastnú argumentáciu návrhu pravopisu.

- 1. Štylisticky príznakové mená utvorené od neutrálnych EOM sufixáciou¹ deminutívnymi alebo augmentatívnymi príponami (expresíva *Slováčik, Slováčisko; Európanko*), pejoratívnymi príponami (pejoratíva *Čechúň, Nemčúr*), skracovaním neutrálnych EOM a následným pridaním (príznakového) sufixu alebo iba pridaním príznakového sufixu k neutrálnemu EOM (slangizmy *Anglán, Amík, Blavák, Taloš, Juhoš/Jugoš, Rusák, Čechák*), viacnásobnou sufixáciou (expresíva, pejoratíva, slangizmy *Čechúnik, Čecháčik, Nemčúriso, Rusáčisko, Romáčik*), variovaním sufixu neutrálneho EOM iným neutrálnym sufixom alebo zloženým sufixom (hovorové expresíva *Ruskyňa, Poľkyňa, Amerikánek, Afrikánek, Mexikánek*)**

Zachytený inventár takto utvorených EOM:

a) *-ik/-ík, -ko* (demin. prípona) a *-isko* (augment. prípona): *SLOVÁČIK*² – *SLOVÁČISKO, MAĎARÍK – MAĎARISKO; JAPONČÍK, VIETNAMČÍK, NEMČÍK; EURÓPANKO*;

b) *-úr; -úň* (pejorat. augment. prípona a následné odvodzovanie demin. a augment. príponami): *NEMČÚR/NEMČÚRKA*³ → *NEMČÚRIK* → *NEMČÚRISKO; ČECHÚŇ/ČECHÚR* → *ČECHÚNIK/ČECHÚRIK* → *ČECHÚNISKO/ČECHÚRISKO*;

c) *-ák* (pejorat. prípona s významom negatívneho zveličenia⁴, ďalšie odvodzovanie tu vzniká pridávaním demin. a augment. prípon): *RUSÁK* → *RUSÁČIK* → *RUSÁČISKO, ROMÁK* → *ROMÁČIK; ŽIDÁK* → *ŽIDÁČIK*

¹ V tomto texte sa nevenujeme príznakovým EOM tvoreným od neutrálnych proprií prefixáciou, pretože sú opísané (Hrubaničová, 2020, 2021).

² Príznakové EOM v ilustračných skupinách píšeme kapitálkami vzhľadom na skutočnosť, že pravopis týchto mien je vo vyčlenených skupinách nejednoznačný.

³ Od väčšiny príznakových EOM sa tvoria prechýlené podoby, neuvádzame ich tu pravidelne vzhľadom na rozsah textu.

⁴ Podľa Nekulu (1999).

→ ŽIDÁČSKO; ČECHÁK → ČECHÁČIK; RAKUŠÁK → RAKUŠÁČIK; ARABÁK;

d) *-an/-án, -ik* (a následné odvodzovanie): ANGLAN/ANGLÁN → ANGLÁNIK; SICILIÁN (Sicilčan); AMÍK/AMÍČKA;

e) *-oš, -áš, -áč* (a následné odvodzovanie): TALOŠ; CIGOŠ/CIGOŠKA → CIGOŠKO; JUGOŠ; MAĐAROŠ; UKROŠ (Ukrajinec); ARABÁŠ → ARABÁŠIK; ARABÁČ (Arab);

f) *-ec, -anec/-an:ec, -áč, -ián, -yňa* (iné prípony používané pri tvorení skupinových al. obyvateľských mien použité príznakovo miesto prípon neutrálnych EOM): AMERIKÁN/AMERIKÁNEC (výraz má neutrálny význam označujúci Američana slovenského pôvodu, staršie i Slovák navrátilca z Ameriky, no príznakovo sa používa aj vo význame „obyvateľ Ameriky, Američan“), AFRIKÁN/AFRIKÁNEC (výraz má neutrálny význam „potomok európskych prisťahovalcov najmä holandského pôvodu v krajinách na juhu Afriky, Búr“, ale používa sa aj vo význame „obyvateľ Afriky, Afričan“); RUSKYŇA, POLKYŇA⁵.

Príznakové EOM s deminutívnymi a augmentatívnymi príponami (prvá skupina) odvodené od základných bezpríznakových označení nositeľov etnickej a obyvateľskej príslušnosti nesú popri základnom význame „malé dieťa ako príslušník etnika, obyvateľ“ aj druhý, **expressívny význam** (intenzifikačný). Označujú aj dospelého nositeľa etnicity alebo obyvateľskej príslušnosti, pričom tento význam zosilňujú alebo zoslabujú (*tuhý Maďarisko*; vo frazeologizovaných prirovnaniach s významom veľkej miery prejavovania etnickej (obyvateľskej) príslušnosti – *Maďarisko ako poleno, Slováčisko ako repa*), niekedy sa však nimi komunikuje väčšmi iná stránka človeka (napr. fyziognómia, fyzická sila – slabosť, psychická sila – slabosť, krehkosť, vek a pod.) než etnicita či obyvateľská príslušnosť, tie sú sekundárne (*ranený Francúzik, čo mu ešte ani len fúzy nerastú; pomôžem utrápenému Francúzikovi*; „... nevyzeráte ako ten Francúzik.“ – „Nie, nikdy som nebol pekný.“)⁶. Tieto podoby EOM sa v našich slovníkoch nezachytávajú pravi-

⁵ Príponu *-yňa* tu možno vnímať ako apelatívnu, no takisto ju možno interpretovať v rámci aktualizácie nárečovej lexiky. Výrazy *Ruskyňa, Polkyňa* sú doložené v nárečiach (pozri napríklad Buffa, 1988, s. 32: „V strsl. nárečiach sporadická forma *Polkyňa* /ASJ III, mapa č. 120/ sa zväčša vyskytuje ako synonymná s prevažujúcou podobou *Polka*.“).

⁶ V pravopisne zameranej analýze nemáme priestor na podrobnú významovú analýzu, ktorá si vyžaduje samostatné spracovanie.

delne, pretože sa ani pravidelne netvorí – slovotvorná možnosť sa nevyužíva pri každom vlastnom mene. V Slovenskom národnom korpuse⁷ napríklad nenachádzame výskyt *BELGIČANÍK – BELGIČANISKO* (Belgičan), ale *SLOVÁČIK – SLOVÁČISKO*; *MAĎARÍK – MAĎARISKO*; *NEMČISKO*; *FRANCÚZIK – FRANCÚZISKO* sú pomerne frekventované, predovšetkým v beletrii a v hovorových písaných komunikátoch:

Francúzik: *Pamätáte Flauberta – Citová výchova? (...) Tento Francúzik s najpôvabnejšou rečou sakramentsky dobre vedel: čím je spisovateľ dvojznačnejší, tým lepšie. – Obchodník – pohyblivý Francúzik s bruškom, v bielej veste, porozkladal pred ním revoly, zrážajúc podpätky a s úctivým úsmevom hovoril (...)*

Nemčisko: *Keby som mal flintu alebo bol Nemčisko, namojdušu, aspoň jedného odstrelím. – Ved' i ja som sa čudoval. Noc, a Nemčisko lezie. Lenže bolo počuť strelbu, granáty (...)*

Poliačik: *A tí Poliačikovia ... cha-cha-cha! Khe-khe! Khe! Nikto, nikto ich tu nikdy nevidel, ani ja som ich nikdy nevidela; tak povedzte, načo sem prišli? Sedia si tu ako pávy.*

Poliačisko: *Vyhnancom nepokladali v meste za naozajstných Nemcov, nadržovali im za chrbtom do Poliačikov alebo hovorili, že to sú tí druhí Rusi, čím ich chceli odlišiť od pravých Rusov, vojakov okupačnej armády.*

Maďarisko: *Ale keď sa bavíme o Orave, čo by tam Maďarisko robilo? Páslo ovce? – A bol tam aj Csvikota, Maďarisko ako poleno, s prekrásnou írečitou maďarskou slovenčinou.*

Pravopis tejto skupiny príznakových EOM, ktoré majú jasný vzťah k svojmu neutrálnemu východisku, je v slovenčine ustálený, ako propriálne deriváty sa píše s veľkým začiatočným písmenom (pozri napr. spracovanie výrazov **Slováčik**, **Amík**, **Amerikán**/**Amerikánec** /druhý význam/, **Nemčúr** v našich akademických lexikografických dielach). Napriek tomu analýza korpusových dokladov ukazuje⁸, že normatívny pravopis sa nedoručuje ani v relevantných písaných zdrojoch, napr. v domácej beletrii alebo odbornej literatúre a publicistike, kde je malý predpoklad, že by išlo o re-

⁷ V článku citované doklady pochádzajú z korpusu Omnia Slovaca III Maior (18.01), ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚLEŠ SAV. [cit. 30. 3. 2023]

⁸ Doklady uvádzame z korpusu Omnia Slovaca IV Maior Beta (23.01), stav k 14. 2. 2023.

dakčnú nepozornosť. Práve opakované zapisovanie istého označenia tohto typu v tom istom texte s malým začiatočným písmenom môže svedčiť o vedomom hodnotiacom prístupe k jazykovému prostriedku a signalizovať posilnenú konotatívnu (hodnotiacu, subjektívnu) zložku významu, keď sa irónia alebo negatívny postoj (nadávka) prejavujú v použití malého začiatočného písmena. Či používateľ vníma tento písaný akt ako apelativizáciu, alebo si uvedomuje propriálny charakter výrazu a jednoducho len uplatňuje gesto „popretia“, nevieme, tento aspekt môže osvetliť až sociolingvistický výskum.

a) domáca próza

„Ukáž mu, ako sa Čierna garda poráta s **nemčúrm**i a bifľošmi!“ rozkáže Jaro Bašta. (P. Pišťanek, 2014); *Keď príde dáky Rakúšan či **nemčúr**, potrebuje nanajvýš dve-tri tisícky korún.* (P. Pišťanek, 1991); *Prekliaty sliezsky **nemčúr** by post viceprefekta náležite zužitkoval.* (M. Ferko, 1978); „*Ste obyčajní zapredanci, **čechúni!***“ rozčuľovali sa tí, ktorí boli za rozdelenie. (K. Gillerová, 2006); ... *dostanú sa do americkej zóny, ibaže bez dokladov, len s vlakovými preukázkami, a **amíci**, keď vidia chlapcov, čo sa ešte ani nezačali holiť, pošlú ich domov...* (L. Jurík, 2011); *Jeho samotného chytili **amíci** v rakúskom Salzburgu...* (D. Dán, 2007);

b) prekladová próza

*Mimochodom, keď doma u **nemčúrov** zistia, že sa skutočne blíži boľševické nebezpečenstvo, len sa väčšmi roztrasú.* (Anna Franková: Denník Anny Frankovej, 2006); *Treba byť veľmi opatrný, aby sa o podobných kúskoch nedozvedeli **nemčúri**.* (A. Franková: Denník Anny Frankovej, 2006); „*Pod' sem, ty **nemčúrik**, voláš sa Erik alebo Barryk...*“ (V. Páral: Generálny zázrak, 1986);

c) publicistika

... *ťažšie je však už necítiť istý nádych pejoratívnosti v prípadoch, keď je reč o „**slováčikoch**“ (tótocská), zvlášť v rámci fixovaného obrazu, krúdyovského toposu „**chudobného slováčika**“ a ošarpanej podhorskej slovenskej dedinky (Lukáč sa týmto nevďačným zdrobneninám radšej elegantne vyhýba) – je to vlastne akoby odvrátená stránka mýtu drsného vrchárskeho života známeho zo slovenskej literatúry.* (Nové slovo, 2008); *Čakali tam 72 hodín, kým sa **nemčúri** nestiahnu z rozsiahlej zóny B, ktorú obsadzovali len vo výnimočných situáciách.* (Pravda, 1994); *A taktiež nerátala s tým, že*

niekto z nočných návštevníkov jej môže rozumieť, a spustila vodopád nadávok: „U mňa nijaký špinavý **nemčúr** drichmať nebude!“ (SME, 2007); *Ludia sú na nás „čechúňov“ milší než tesne po rozdelení Československa* (Korzár, 2001); *V tom svojom roku „68“ Slovinci po týždni vyhrali, juhoši odtiahli, Slovinsko bolo samostatné a ja, aspoň v redakcii, slávny* (Týždeň, 2006)

Vyberáme aj také doklady, v ktorých sa postoj k príznakovému EOM explicitne formuluje. Hoci ide len o niekoľko ilustratívnych textov (nemáme tu priestor na rozsiahlejší materiál), naznačujú, že práve negatívny hodnotiaci postoj („nadávka“, „nechutne pohrdavý výraz“, „urážlivé pomenovanie“) takýchto príznakových EOM sa demonštruje v ich zápise s malým začiatočným písmenom:

*Negatívny obraz CSR pravidelne umocňoval aj urážlivými pomenovaniami, ako napríklad „pepíci“, „české svine“, „zlodeji“, „husiti“, „čechúni“ atď. Jeho protičeská argumentácia mala silné konfesiónálne pozadie. (Historický časopis, 2009); **Židák** [slovo je na začiatku vety, poznámka I. H.] ... nadávka, ktorú som ako dieťa počula a používala často. Bola adresná, patrila malému chlapcovi od susedov. My deti sme nevníмали význam tohto slova a chlapca sme nijako nevyčleňovali zo svojich hier a darebáctiev. Používali sme túto nadávku skôr ako prezývku práve tak ako tučko, prasa, remco, rafo a pod. (...) Až oveľa neskôr som začala chápať význam tohto slova... (<http://domanska.blog.sme.sk/c/86512/Zid.html>); *Ak je niekto v tomto meste akurátny **židák**, tak je to on...* (J. Tužinský, 2003); *ale – **ROMÁCI** ???* *To je čo za výraz, čo to je za vyjadrovanie PANI štátnej tajomníčky ???!* (...) *To je z jej úst tak nechutne pohrdavý výraz, ako keď niektorí Slováci chcú podceňiť Čechov a nazvú ich – **čecháčkovia** (oni nás zas – čoboláci, čo je ok medzi bežnými ľuďmi a nie štátnymi tajomníkmi.* (<http://www.tyzden.sk/rozhovory-dna-2/diskusia-o-spoluziti-s-romami-ii.html>); *To som čítal zásadne ja, nikto iný v triede nevedel čítať po slovensky. A ešte si spomínam, ako mi v Košiciach hovorili „**Čechúrik** – mechúrik“.* *Veľakrát novinári udržiavajú isté mýty pri živote tým, že o nich píšu, mám na mysli napríklad rozšírený názor, že vo Vysokých Tatrách zomierajú najčastejšie českí turisti.* (<http://www.knihozrut.sk/rozhovory/fakty-bez-obalu-s-humorom>); *Šesťdesiaty ôsmy bol od päťdesiateho šiesteho lepší. Ešte aj v škole sme mohli hovoriť **rusáci** a každý mohol nahlas nadávať na komunistov.* (SME, 2008); *Vynechávam**

prítom *súboje* „slabomyseľnejšej“ časti našich spoluobčanov na jednej i druhej strane *označujúcich tých druhých za* „dráteníkov“, resp. modernejšie „čobolov“, resp. „neznabohov“, „kolotočiarov“, „švédov“, „pepíkov“ či jednoducho „**Čechúňov**“. (<http://www.historiarevue.sk/index.php?id=historia-2017-02-fabricius-editorial>).

Čiastkový záver k pravopisu tohto typu príznakových EOM: Z materiálu vyplýva, že pravopis slovotvorne (sufixáciou) modifikovaných príznakových EOM je rozkolísaný napriek tomu, že sú to propriálne deriváty, v ktorých prípony pozmeňujú konotatívnu stránku propriálneho významu, denotatívna stránka ostáva nezmenená. Subjektívny negatívny hodnotiaci postoj predstavuje silnejšiu motiváciu na popretie propriálnosti týchto označení, ktoré sa prejavuje písaním takýchto výrazov s malým začiatočným písmenom. Slovotvorné (formálne) hľadisko nezohráva v pravopise takýchto mien rozhodujúcu úlohu. Otvára sa otázka, či by sa tento fakt nemal premietnuť aj do interpretácií pravopisu týchto EOM v pravopisnej príručke i do ich lexikografického spracovania v tom zmysle, že by sa evidoval ich zápis s veľkým i s malým začiatočným písmenom – *Slováček, slováček; Rusák, rusák; Jugoš, jugoš*.

2. Štylisticky príznakové mená utvorené zo skratiek názvov štátov (deabreviačné deriváty)

Takto utvorených EOM nie je veľa, stále sú prítomné staršie označenia súvisiace s rozdelením Nemecka po 2. svetovej vojne na východné a západné Nemecko:

DEDERÓN/DEDERÓNEC/DEDERÁK (východný Nemeck, z nemeckej skratky DDR – *Deutsche Demokratische Republik*); *ENDERÁK/ENDEERÁK* (z ekvivalentnej slovenskej skratky NDR – *Nemecká demokratická republika*); *ENESERÁK* (zo slovenskej skratky NSR – *Nemecká spolková republika*).

Medzi novší derivát tohto druhu patrí výraz *USÁK* (Američan, občan USA, z angl. skratky *USA – United States of America*).

Sprievodným znakom pri tejto skupine príznakových EOM je, že motivujú utváranie názvov krajín: *DEDERÓNIA/DEDERÓNSKO/DEDERÁCIA; USÁCKO/USÁKOVO*. Naše slovníky zachytávajú spomedzi takýchto prí-

znakových EOM utvorených zo skratiek iba výraz *DEDERÓN* (Slovník súčasného slovenského jazyka A – G; ďalej SSSJ; Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny)⁹ zapísaný ako **Dederón**, SSSJ pri tomto výraze uvádza kvalifikátor *hovor.* (hovorové), vo výklade významu sa však definuje ako „(prv) hanlivé označenie obyvateľa niekdajšej Nemeckej demokratickej republiky“. Tento výklad sa dá čítať v tom zmysle, že pejoratívnosť označenia sa v súčasnosti vytratila, ostala len príznakovosť v zmysle hovorovosti. V starších jazykovedných prácach, v ktorých sa tento typ EOM zmieňuje, sa však uplatňuje ich zápis dvojako, v niektorých iba s malým začiatočným písmenom, v niektorých i s veľkým začiatočným písmenom. S. Šoková v článku *Skratky a skratkové slová v hovorenom jazyku* (1983) uvádza tento typ výrazov s malým začiatočným písmenom: „4. pomenovania občanov cudzích štátov, napr. eneserák (občan NSR), endeerák, dedeerák, dederón (občan NDR)“ (s. 107). M. Gavurová v monografii *Skratka ako lexéma. Abreviačná motivácia v lexike* (2013) pri uvádzaní deabreviačných derivátov od synonymných skratiek *DDR*, *NDR* uvádza zápis odvodených EOM s veľkým i malým začiatočným písmenom – podľa zápisu v zdroji, na ktorý odkazuje: „1. Deabreviačné deriváty od synonymných skratiek: *DDR* → Dederón, Dederák i *NDR* → Endéerák, Nederák (Hochel, 1993), enderák (Piško, 2010, s. 50)“ (s. 67). V poznámke pod čiarou, v ktorej odkazuje aj na iné synonymné výrazy, teda vo vlastnom texte, už používa bez komentára zápis iba s veľkým začiatočným písmenom: „Okrem toho sa na označenie obyvateľa bývalej *NDR* používal aj tvar *Zógenant*, príp. *Sogenant*. Analogicky sú synonymné aj feminatíva *Dederáčka*, *Endéeráčka*, *Néderáčka*; a adjektíva *dederácky*, *endéerácky*, *néderácky*“ (ibid., poznámka č. 92, s. 67). J. Kačala v článku *Utváranie kvantity v skratkových slovách* (1997) medzi príklad-

⁹ Treba podotknúť, že výraz *DEDERÓN* je motivovaný nie iba skratkou, ale dvojako: jednak skratkou *DDR*, jednak apelatívom *dederon*, *dederón*, ktorým sa označuje syntetické vlákno vyrábané v bývalej *NDR* (Nemeckej demokratickej republike). M. Gavurová (2013) toto meno radí k výrazom, pri ktorých sa prejavuje „snaha o externú homofóniu“ podobne ako prípady apelatív *šupka* (ŠUP – Škola umeleckého priemyslu) alebo *pekáč* (PKO – Park kultúry a oddychu). V písaní tu vzniká zaujímavý jav, kým jeden antroponymický derivát sa píše s veľkým písmenom, toponymické a chrématonymické skratkové deriváty sa uvádzajú s malým začiatočným písmenom (s. 154). V tejto súvislosti, ale ako uvádzame, aj pri príznakových územných menách v našom texte (*DEDERÓNIA/DEDERÓNSKO*, *USÁKOVO*) pravopisná problematika EOM úzko súvisí a ovplyvňuje aj pravopisnú problematiku príznakových toponým a chrématonym.

mi uvádza aj výrazy *Endeerák* a *dederon*, keďže však bližšie neopisuje ani významovú, ani apelatívnu či propriálnu stránku týchto výrazov, nevieme, či v uvedenej dvojici ide o obyvateľské mená, alebo o obyvateľské meno a apelatívum (*dederon* – syntetická textília): „K tejto skupine skratkových slov môžeme prirátat ďalšie, a to skupinu áčkar, bččkar, céčkar, déčkar súvisiacu najmä so školským prostredím, ďalej všeobecne známe a rozšírené slová zédeeska, zédeeskár, zédeeskársky, ako aj slová *Endeerák* a *dederon*, ktoré súvisia so skratkou názvu niekdajšieho nemeckého štátu Nemeckej demokratickej republiky, a to s jeho slovenskou podobou (t. j. NDR, čítanou ako en-dé-er), ako aj pôvodnou nemeckou podobou (t. j. DDR, vyslovovanou ako dé-dé-er)“ (s. 321 – 322).

Korpusové doklady potvrdzujú aj v tomto prípade dvojaký pravopis, z hľadiska charakteru zdrojov sa na rozdiel od morfológických odvodením a slangových deformácií neutrálnych EOM vyskytujú viac v neoficiálnych komunikátoch – nachádzame ich často na internetových diskusných fórach, menej často v publicistike, ale aj v domácej beletrii staršieho dáta:

internetové diskusné fóra, blogy a pod.:

... *tak prečo tí Dederóni, Holanďania a Briti mňajú svoje ěčka na naj-severnejšom Balkáne a nie u nás?* (subova.blog.sme.sk, 2010); *A Nemci – Dederóni patrili do tábora socializmu...* (seniorklub.sk, 2016); *Plno endeerákov volí nacionalistov, no to je protest proti politike vlády Nemecka.* (davdva.sk, 2020); *Tak začnite u tých Čičanov, usákov, afrikáncov, jednoducho u tých, čo to otepľujú najviac. My tu môžeme aj dýchať prestať a nič sa nezmení.* (sme.sk, 2015); ... *poskytneme aj tých 9 vrtulníkov, ktoré Glváč kupuje od usákov, lebo na Slovensku by ich zničila iba hrdza...* (debata.pravda.sk, 2018); *Bez Usákov by nebolo v EÚ prosperity a slobôd, pretože len čo Amík povolí...* (komentare.sme.sk, 2015); *Padlo tu aj pripomenutie, aj odo mňa, ako si Rusi a Usáci niekedy podozrivo rozumejú.* (nadhľad.com, 2018);

publicistika:

Vládnu „Dederóni“. V Nemecku sa opäť dejú veci: Franz Müntefering sa po vnútornom konflikte s predsedníctvom strany vzdal postu predsedu SPD, ktorá ostala v šoku. (Týždeň, 2005); *Už len 44 percent bývalých endeerákov verí v demokraciu...* (SME, 2008); *Bývalí „dederáci“ dnes žijú úplne iným životom než pred 20 rokmi.* (Hospodárske noviny, 2007);

domáca próza:

„Nič ma do toho, ale keď sa tak pozerám na tých **Dederónov**, myslím, že tu v chate nocľah nedostanete.“ (P. Vilikovský, 2005); *Viete, čo sa deje v Nemecku, teda u **Dederónov**, nie v tom západnom?* (D. Dán, 2016); ... *ale najskôr ju obalíme do niekoľkých vrstiev tej polopriesvitnej umeliny, ktorú nám dodávajú **enderáci**. Pannu preto nazveme **Dederónka*** [tu ide o zdvojenie významu, výraz označuje obyvateľské meno aj osobné meno, pozn. I. H.], *aby Anita vyjadrila výstavou aj svoj rodiaci sa kontakt s post-socialistickým umením...; Vyrobili ho v Nemeckej demokratickej republike, a keďže sú to pre nás **endeeráci** či **dederóni**, voláme to **dederón**.* (A. Baláž, 2013).

Čiastkový záver k pravopisu tohto typu príznakových EOM: Z materiálu vyplýva, že pravopis príznakových EOM utvorených zo skratiek územných názvov je rozkolísaný napriek tomu, že ide o propriálne odvodeniny (skratka zastupuje viac-slovné územné vlastné meno). Na rozdiel od prvej skupiny príznakových EOM neistotu v tejto skupine spôsobuje pravdepodobne „neoficiálnosť“ obyvateľského mena, istá pravopisná „deformovanosť“ vyplývajúca z prepisu výslovnostnej podoby skratky (*ENDE/E/RÁK*, *ENESERÁK*), ale opäť aj subjektívny negatívny hodnotiaci postoj (*DEDERÓN*, *DEDERÁK*, *USÁK*) predstavujúci motiváciu na popretie propriálnosti týchto označení. Tieto dôvody môžu ovplyvňovať pravopis v prospech zápisu takýchto výrazov s malým začiatočným písmenom. Aj v tomto prípade sa otvára otázka, či by sa tento fakt nemal premietnuť aj do interpretácie pravopisu týchto EOM v pravopisnej príručke i do ich lexikografického spracovania v tom zmysle, že by sa evidoval ich zápis s veľkým i s malým začiatočným písmenom – *Dederón*, *dederón*.

Metaforickým a metonymickým a iným viac-menej okazionálnym príznakovým EOM sa budeme venovať v tretej, záverečnej časti štúdie.

LITERATÚRA

BUFFA, Ferdinand: O nárečových slovotvorných variantoch a synonymách. In: Slovenská reč, 1988, roč. 53, č. 1, s. 26 – 34.

GAVUROVÁ, Miroslava: Skratka ako lexéma. Abreviačná motivácia v lexike. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013. 312 s.

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu štylisticky príznakových etnických a obyvateľských mien. In: Kultúra slova, 2023, roč. 57, č. 1, s. 12 – 21.

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu predponových a zložených etnických a obyvateľských mien. 1. časť. In: Kultúra slova, 2020, roč. 54, č. 6, s. 321 – 328.

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu predponových a zložených etnických a obyvateľských mien. 2. časť. In: Kultúra slova, 2021, roč. 55, č. 2, s. 65 – 75.

KAČALA, Ján: Utváranie kvantity v skratkových slovách. In: Kultúra slova, 1997, roč. 31, č. 6, s. 321 – 326.

NEKULA, Marek: Etnické stereotypy a jejich artikulace v češtině (a v němčině). In: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, A 47, 1999. Dostupné na https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101537/A_Linguistica_47-1999-1_6.pdf?sequence=1.

ŠOKOVÁ, Soňa: Skratky a skrátene slová v hovorenom jazyku. In: Kultúra slova, 1983, roč. 17, č. 4, s. 105 – 109.

Ketefete: úvahy o jednom hapax legomenon

LUBOR KRÁLIK

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: The author discusses the word *ketefete* attested in a collection of historical legends from the Central Slovakian region of Turiec (hapax legomenon with unclear meaning used in a culinary context). The word seems to be of Hungarian origin, cf. Hungarian *kötyfötöl* “to mix, stir; to cook badly (without knowledge, in a hurry, while combining all kinds of ingredients, etc.)” (probably onomatopoeic). In the author’s opinion, it may be either a loanword from an unattested Hungarian **kötyföt* (supposed nominal back-formation from *kötyfötöl*) or a back-formation from an assumed Slovak verb **ket’fetelovat’* (< Hungarian *kötyfötöl*). In Slovak, the noun *ketefete* (with unclear morphological attributes: indeclinable neuter noun? plural form of a masculine **ketefet’*?) was probably modified phonetically on the model of reduplicative words.

Keywords: Slovak language, etymology, interpretation of hapax legomena, Hungarian loanwords in Slovak

1. Pani A. M. sa obrátila na jazykovú poradňu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV so zaujímavou otázkou: „Pri čítaní Turčianskych povestí od Jozefa Tatára (Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2012, s. 34) som narazila na slovo, ktorému nerozumiem. Hľadala som ho aj v slovníku v závere knihy, aj v slovníkoch, aj na googli, radila som sa s kolegami a pod. a nik mi nevie poradiť. Preto sa obraciam na Vás. Ide o slovo *ketefete*. Použitie je v nasledujúcej vete: *Možno dorábali pečené kohúty, koštovali omáčky, možno kyslé pod sladké a po vrchu ketefete dávali.*“

Hneď na úvod možno konštatovať, že doklady na tento výraz sa nenachádzajú ani v lexikálnych kartotékach a ďalších prameňoch k slovnej zásobe staršej slovenčiny a slovenských nárečí, ktoré sú dostupné v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV.¹ Zdá sa teda, že v prípade slova *ketefete* ide o tzv. hapax

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí IV.

¹ Za prácu vykonanú pri hľadaní príslušného lexikálneho materiálu úprimne ďakujeme pracovníčke jazykovej poradne J. Páleníkovej.

legomenon, t. j. o „slovo doložené v texte jediným, a preto nedostatočným dokladom, ktorý ho neumožňuje poznať“ (Slovník súčasného slovenského jazyka H – L, 2011, s. 49).¹

Ruská etymologička Ž. Ž. Varbotová, ktorá sa novšie zaoberala všeobecnými otázkami súvisiacimi s filologickou a lingvistickou analýzou takéhoto lexikálneho materiálu, upozorňuje, že pri práci s hapax legomena „treba počítať s ich filologickou nedôveryhodnosťou“ (Varbot, 2012 a, s. 190), pričom „jediný doklad na slovo... predovšetkým vzbudzuje podozrenie, že zápis nie je korektný, resp. bol chybné prečítaný, a vedie k pokusom o konjektúru..., a ešte zraniteľnejšia je pozícia etymológa, ktorý sa odvážil predložiť výklad pôvodu hapax legomenon“ (Varbot, 2012 b, s. 192). Plne si uvedomujúc tieto okolnosti – a z nich vyplývajúcu vysokú mieru hypotetickosti našej ďalšej analýzy –, považujeme za možné prezentovať na tomto mieste nasledujúce úvahy.

2. Kontext, v ktorom bolo použité slovo *ketefete* (porov. vyššie), naznačuje, že ide o výraz z kulinárskej oblasti; na základe citovaného textového fragmentu nie je, žiaľ, možné určiť jeho presný význam, resp. jednoznačne identifikovať ním označovanú reáliu.

Dostatočne jasná nie je ani forma analyzovaného slova. Na základe zápisu *ketefete* sa nedá určiť, či ide o výraz vyslovovaný s mäkkým *t* (v pozícii pred samohláskou *e* ide o výslovnosť očakávanú v spisovnom jazyku, ako aj v turčianskych nárečiach, odkiaľ slovo môže pochádzať vzhľadom na charakter prameňa, v ktorom sa objavuje) alebo s tvrdým *t*, ktoré by eventuálne signalizovalo jeho nedomáci pôvod. Z morfológického hľadiska môže byť *ketefete* nesklonným substantívom stredného rodu; nedá sa však zrejme celkom vylúčiť ani predpoklad, že tu ide o tvar akuz. pl. od **ketefet*, čo by bolo podstatné meno mužského rodu, skloňované – vzhľadom na mäkké zakončenie – podľa vzoru *stroj*.

Ako cenný impulz pre ďalšie úvahy o slove *ketefete* môže nepochybne poslúžiť hlásková blízkosť substantíva *ketefete* a maďarského slovesa *kötyfötöl* „1. miešať; 2. zle variť“, ktoré uvádza akademický Nový slovník

¹ Pomenovanie *hapax legomenon* je prevzaté z gr. ἄπαξ λεγόμενον, doslova „jedenkrát hovorené“; od gr. *hapax* (ἄπαξ) „raz, jedenkrát“ a *legomenos* (λεγόμενος) „hovorený“, čo je prídavné príslovie od gr. *legō* (λέγω) „rozprávam, hovorím, vravím“.

maďarských nárečí (Új magyar tájszótár 3, 1992, s. 577).² Dodajme, že pri výklade druhého významu maďarského slova bolo v citovanom prameni použité – okrem spojenia *rosszul főz* (doslova „zle variť“) – aj sloveso *kotyvaszt*, majúce podľa Výkladového slovníka maďarského jazyka význam „(o jedle) variť, pripravovať bez znalosti alebo narychlo, nedbanlivo, zmiešavajúc rôzne veci“ a často používané ako pejoratívum (porov. A magyar nyelv értelmező szótára 4, 1961, s. 356).

3. Ako však dospieť od maď. *kötyfötöl* k slk. *ketefete*?

Skôr ako sa pokúsime odpovedať na túto otázku, považujeme za potrebné zmieniť sa o etymologickej problematike maďarského slova. Historicko-etymologický slovník maďarského jazyka uvádza maď. *kötyfötöl* v hesle *kotyvaszt* medzi významovo blízkymi, ale formálne odlišnými nárečovými slovesami, ktoré etymologicky súvisia so slovesom *kotyvaszt* ako výrazom zvukomalebného pôvodu (porov. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 2, 1970, s. 597). Z toho vyplýva, že sloveso *kötyfötöl* najskôr zrejme označovalo zvuk vznikajúci pri miešaní nejakej substancie; druhotne sa mohlo preniesť i na miešanie sprevádzané zvukom, resp. na miešanie vo všeobecnosti (t. j. došlo tu k rozšíreniu významu, resp. k zániku pôvodného sémantického komponentu „sprievodný zvuk“).

Zo slovotvorného hľadiska môže sloveso *kötyfötöl* pripúšťať členenie *kötyföt-öl*, t. j. išlo by o slovesnú odvodeninu s príponou *-öl* – k derivácii porov. napr. maď. *döf* „bodať; klat’ (rohami)“: *döf-öl* „klat’ (rohami); vrázať (ostrý predmet); strkať“ (porov. Majtinskaja, 1959, s. 116).

Nie je jasné, či na základe slovesa *kötyfötöl* mohlo v maďarčine vzniknúť – ako tzv. spätná bezpríponová odvodenina – substantívum **kötyföt* vo význame „miešanie; zlé varenie (aj so zmiešavaním rôznych potravín a pod.)“; v dostupnej literatúre sa nám naň nepodarilo nájsť nijaké doklady. Pokiaľ takýto výraz v maďarčine existoval, mohol byť prevzatý do slovenčiny v podobe **keťfet*, t. j. s nahradením maďarskej samohlásky *ö*, ktorú slovenčina nepozná, samohláskou *e* – porov. slovenské hungarizmy³ typu dial.

² Vo význame č. 1 s dokladmi z miest Balmazújváros a Debrecín (ako súčasť slovej zásoby debrecínskeho mestského jazyka novšie zachytáva toto sloveso – bez uvedenia ďalších významov – i Kálnási, 2005, s. 499); vo význame č. 2 z obce Salonta (maď. Nagyszalonta) v Rumunsku.

³ K hungarizmom uvádzaným na tomto mieste i ďalej v texte porov. príslušné heslá v slovníku L. Rocchiho (1999 – 2010).

kedmen „dlhý plášť bez rukávov, kepeň“ < maď. *ködmön* „id.“, hist., dial. *kelčik* „trovy, výdavky“ < maď. *költség* „id.“, hist. *ketieš* „krútená, spletaná ozdobná šnúra; zväzok, viazanica“ < maď. *kötés* „viazanie; čo je zviazané“ a i. Pôvodné **ketfet* (z morfológického hľadiska zrejme maskulínium) mohlo byť modifikované na **ketfet'*; jeho plurál **ketfete* mohol azda poslúžiť aj ako východisko pre vznik formy **ket'efete*, v dnešnej grafike *ketefete* – príslušné nepravidelné formálne obmeny by sa dali vysvetliť napodobnením štruktúry reduplikovaných výrazov, ktoré podľa typológie rozpracovanej J. Sokolovou (2016, s. 256 n.) patria k apozičnému typu lexikálnej reduplikácie, konkrétne k tzv. konsonantickým reduplikátom či echovým slovám (*trma-vrma* a pod.), kde „sa uplatňuje rytmizačný princíp“ (s. 260); mohli byť azda motivované aj pravdepodobnou expresívnosťou sémantiky slova.

Nie je však vylúčená ani alternatívna interpretácia analyzovaného slovenského výrazu. V jej zmysle mohlo substantívum *ketefete* vzniknúť až v slovenčine, a to na základe nedoloženého slovesa **ket'fetelovať* ako možného prevzatia z maď. *kötyfötöl* – k prípone *-ovať* v slovesách maďarského pôvodu porov. *banovať* < maď. *bán* „ľutovať“, slk. *mulatovať* < maď. *mulat* „veseliť sa“, hist., dial. *engedovať* „odpúšťať“ < maď. *enged* „dovoľovať; odpúšťať“ a pod. Takýto výklad implikuje deriváciu typu **ket'fetelovať* (resp. **ket'fet'elovať*, s novším zmäkčením pôvodného tvrdého *t* sprevádzajúcim fonetickú adaptáciu slova v slovenčine) > **ket'fet'(e)* > *ketefete*.

4. Pokiaľ ide o sémantickú stránku slova *ketefete*, v zmysle uvedenej etymologickej interpretácie možno preň predpokladať východiskový slovo-tvorný význam „miešanie“, resp. „zlé varenie“, zodpovedajúci sémantike maď. *kötyfötöl* (porov. vyššie). Konkrétny lexikálny význam slk. *ketefete* v citovanom doklade zostáva nejasný – išlo tu o akési „miešanie“ v zmysle zlého varenia spočívajúceho v nevhodnom zmiešavaní či kombinovaní rôznych zložiek a pod. alebo azda skôr o výsledok miešania v podobe prímеси, resp. akejsi prísady pridávanej „po vrchu“, t. j. na povrch iných jedál?

Ak je naša úvaha správna, znamená to, že i slovo *ketefete* patrí do skupiny slovenských hungarizmov, ktoré označujú rôzne reálie z kulinárskej oblasti (porov. *čalamáda*, *guláš*, *hurka*, *lečo*, *paprikáš*, *perkelt* a i., patriace aj do spisovného jazyka; k ďalšiemu historickému a nárečovému materiálu porov. už Hauptová, 1959, s. 526) a zároveň reflektujú príslušný aspekt dlhodobých slovensko-maďarských jazykových a kultúrnych kontaktov. O otvorenosti

sémantického poľa „jedlo a pitie“ voči preberaniu pomenovaní z cudzích jazykov porov. – v širších typologických súvislostiach – novšie napr. Tadmor (2009, s. 64).

Potvrdiť či korigovať predloženú interpretačnú hypotézu bude nepochybne možné až po zistení eventuálnych ďalších dokladov na analyzovaný výraz, ktoré by dovolili spresniť jeho významovú, resp. i formálnu charakteristiku (prípadné fonetické varianty a pod.). V takom prípade už slovo *ketefete* prestane byť hapax legomenon.⁴

LITERATÚRA

A magyar nyelv értelmező szótára. 4 (Ki – Mi). Ed. Géza Bárczi et al. Budapest: Akadémiai Kiadó 1961. 1 347 s.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 2 (H – Ó). Ed. Loránd Benkő. Budapest: Akadémiai Kiadó 1970. 1 108 s.

HAUPTOVÁ, Zoe: Významové skupiny maďarských slov prejatých do slovenštiny. In: *Slavia*, 1959, roč. 28, s. 519 – 532.

KÁLNÁSI, Árpád: Debreceni cívis szótár. (A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai. 83.) Debrecen: Debreceni Egyetem 2005. 830 s.

MAJTINSKAJA, Klara Jevgenievna: Vengerskij jazyk. Časť II. Grammaticeskoje slovoobrazovanie. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR 1959. 227 s.

NIEVERGELT, Andreas – GLASER, Elvira: Hapax legomena in den althochdeutschen Griffelglossen. In: „dat ih dir it nu bi huldi gibu“. Linguistische, germanistische und indogermanistische Studien Rosemarie Lühr gewidmet. Ed. Sergio Neri et al. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag 2016, s. 317 – 333.

ROCCHI, Luciano: Hungarian Loanwords in the Slovak Language. Trieste: Università di Trieste 1999 – 2010. 3 zv.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. Alexandra Jarošová – Klára Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2011. 1 087 s.

SOKOLOVÁ, Jana: Lexikálna reduplikácia a slovenčina. In: *Jazykovedný časopis*, 2016, roč. 67, č. 3, s. 247 – 271.

TADMOR, Uri: Loanwords in the world's languages: Findings and results. In: *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook*. Eds. Martin Haspelmath – Uri Tadmor. Berlin: De Gruyter Mouton 2009, s. 55 – 75.

⁴ Porov. k tomu i nasledujúce konštatovanie, vzťahujúce sa na lexiku starej hornej nemčiny: „V súlade so stavom výskumu sa inventár hapax legomena neustále mení. Vďaka novým objavom sa môže rozširovať, zároveň však aj redukovat', ak nové objavy odhalia ‚dis legomena‘ [gr. *dis* (dŕc) ‚dvakrát‘ – L. K.]. Druhé a ďalšie doklady sú pre hodnotenie nateraz jednorazových hapax legomena veľmi cenné, najmä pokiaľ ide o ich jazykovú realnosť a ich výskyt v priestore a čase“ (Nievergelt – Glaser, 2016, s. 319).

Új magyar tájszótár. 3 (K – M). Ed. Éva B. Lőrinczy. Budapest: Akadémiai Kiadó 1992. 1 341 s.
VARBOT, Žanna Žanovna: Opredelenije značenij i etimologizacija „čomnych“ redkich slov iz pamiatnikov pismennosti. In: VARBOT, Žanna Žanovna: Issledovanija po russkoj i slavianskoj etimologii. Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija 2012 a, s. 189 – 192.

VARBOT, Žanna Žanovna: I vsio-taki dr.-rus. -*sʹlanuti* realʹno (k probleme gapaxov). In: VARBOT, Žanna Žanovna: Issledovanija po russkoj i slavianskoj etimologii. Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija 2012 b, s. 192 – 194.

O terénnom názve *Klanec*

IVETA VALENTOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Obec Mlynky (maď. *Pilisszentkereszt*) sa nachádza na severozápade Maďarska v oblasti Pilišských vrchov a označuje sa za najslowenskejšiu z obcí, resp. slovenských jazykových enkláv v Maďarsku (porov. Szabóová, 2008). Hoci Slováci, ktorí žili v severných horských oblastiach dnešného Maďarska, sa pokladajú za pôvodných, autochtónnych obyvateľov, súčasní Slováci sú skôr potomkovia tých, ktorí prišli do vyľudnených a spustošených oblastí až po porážke osmanských Turkov. Podľa A. Kováčovej a A. Uhrinovej (2008, s. 235) prvé rodiny prišli r. 1747 zo susedného Santova, kam sa dostali pravdepodobne z územia západného Slovenska, najmä z okolia Trnavy a Trenčína. Prevažne záposlovenský charakter nárečia obce môže tento predpoklad len potvrdzovať.

Pri heuristickom výskume terénnych názvov v Mlynkoch¹ informátori uviedli aj názov voľakedajšieho poľa, dnes lesa *Klanec* (*Klaňec*). Na mape z 3. vojenského mapovania z r. 1869 – 1887 sú na juhovýchod od obce skutočne zaznačené geografické objekty s názvami *Klanac*, *Klanac brdo*, pričom pod druhým názvom sa uvádza maďarská podoba, ktorá by mohla byť *Klancz*, *Klanaz* alebo *Klancz h.* (h. = maď. *hegy* „kopec, vrch“), pretože predposledná hláska sa nedá prečítať. G. Papuček v popularizačnej monografii o obci s názvom Mlynky a okolie (2000, s. 17) spomína objekt s názvom *Klánec*, po ktorý kedysi siahal chotár obce.

Podľa ľudového výkladu bol názov motivovaný tým, že na pôvodnom poli „zaklali Gertrúdu“. Ide o ľudovú povesť o historickej tragédii, ktorá sa údajne stala na území dnešnej obce v roku 1213, keď bán Bánk zavraždil kráľovnú Gertrúdu, ktorá je pochovaná v chráme Pilišského opátstva, hoci sa rovnaká povesť traduje aj vo viacerých pilišských dedinách, napr. v Kestúci (Kováčová – Uhrinová, 2008, s. 235). Na základe takejto motivá-

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0019/20 Lexika slovenských terénnych názvov.

¹ Terénny výskum sme urobili v rámci 37. interdisciplinárneho výskumného tábora organizovaného Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe 19. – 24. júna 2022.

cie by sa dalo uvažovať o tom, že sa názov utvoril z príchastia *klaný* zo slovesa *klat'* s významami „pichať, bodat’“, „drgať, pichať rohami (o rohatých zvieratách)“, „zabíjať bodnutím, zakáľať“ (HSSJ 2, s. 50; SSN 1, s. 774) príponou *-ec*: (*klat' >*) *klaný > klan-ec*. Terénne názvy, hlavne názvy kopcov s príponou *-ec* sú v slovenčine bežné, napr. *Čupec, Jablonec, Polonec, Slanec, Žabec* (Majtán, 1996, s. 132). Motivácia a spôsob vzniku tohto názvu sú však iné.

Pravdepodobnejší bude výklad, že názov vznikol priamo toponymizáciou podstatného mena *klanec*, resp. srbskej podoby *klanac*. Apelatívum *klanec* v slovenčine nebolo doložené, K. Kálal a M. Kálal (1923, s. 239) uviedli len žartovný výraz *klanice* pre nohu. Podľa R. N. Maľkovej (1974, s. 26) sa však slovo *klanec* v českej a slovanskej geografickej terminológii používa vo význame „овраг, долина, лощина“ (= rokľina, dolina, údolie). Na Slovensku je štandardizovaný názov lesa *Klanec*, názov cesty *Cesta na Klanec* (Bratislava-Lamač) a vrchu *Klanec* v pohorí Malé Karpaty (Bratislava III, katastrálne územie Vinohrady). V kartotéke terénnych názvov Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV je doložený aj názov pasienka *Klanec* a poľa *Na Klanci* (Bratislava-Dúbravka) i názvy cesty *Klanec* alebo *Klanica* v Šenkvciciach (okr. Pezinok). Na východnom Slovensku v Nižnej Olšave (okr. Stropkov) sa uviedol neštandardizovaný chotárný názov *Klanac*².

V českej toponymii sa slovo *klanec* v terénnych názvoch nevyskytuje, heslár digitálneho Slovníka pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku obsahuje iba neskoncipované heslo *Klančiny*. V publikácii Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách sa uvádzajú heslá *Klanice, Klanický, Klaničky* (pl.), *Klanecko, Klanečsko*, osobné meno *Klán* a miestne názvy *Klánovice* a *Klanečná*. Osadný názov *Klánovice* vznikol z osobného mena zakladateľa *Klán*, ale utvorenie názvu *Klanečná* sa vysvetľuje od slova *klanec* s významom čes. „žábronožec (risculus)“, dnes *žábronožka*, slov. *žiabronožka*, čo je vodný kôrovec, resp. niekoľko druhov kôrovcov, ktoré žijú v miestnych vodách (Profous, 1949, s. 230). A. Profous (tamže) objasnil pôvod označenia živočíchov *klanec* z psl. **klěň* i **klenь*, v ruštine *kleň, kleňňok* (u autora uvedené v podobe *klenь, kleněкь*) s významom „tloušť, kleň“,

² Zdroj, z ktorého sa názov vyexcerpoval, nebol uvedený, bol získaný na základe korešpondencie Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV azda s vtedajším národným výborom obce (dnes obecným úradom).

v poľ. *kleń* i *klenieć*, čes. *kleň* (m.) i *kleně* (f.), celoslov. *klen* i *kleň* s významom „bĕlice“, pričom po mäkkej spoluhláske sa hláska *e* zmenila niekedy na hlásku *a*, ako napr. aj v slovách *želud'* > *žalud'*, *včela* > *včala*. Od adjektíva *klanečnā* (s rovnakým pôvodom) pridaním prípony *-ica*, ktorá je typická pri tvorení názvov vodných tokov, vyložil aj názov slovenskej rieky *Klanečnica* (prítok Váhu v okr. Nové Mesto nad Váhom; porov. aj Kott, 1890, s. 593). F. Kott (1880, s. 1 141, p. heslo *prohyb*) však uviedol aj význam slova *klanec* v súvislosti s horami: čes. „hlboký a úzký prohyb (převal, nem. die Senke)“ so synonymnými výrazmi *soutka*, *soutěska*, nem. *der Engpass*. Český výraz *soutka* má význam „úzka ulička“ a slovo *soutěska* „prielom, tieňava, tiesnina, tesný, úzky priesmyk, úžina, úzky priechod v horách, priepasť, úzka cesta“ (porov. Příruční slovník jazyka českého, Malý staročeský slovník).

G. Papuček (2000, s. 17) predpokladal, že názov *Klánec* v Mlynkoch pochádza od Srbov z neďalekej obce Pomáz a slovo *klanec* znamená úžinu, hlbokú cestu. J. Stanislav (1948 a, s. 300) uviedol pri susednej obci Senváclav názvy *Klanac brdo*, samotu *Klanac* v podobách, ktoré sa uvádzajú aj na mape 3. vojenského mapovania, a tiež ich pokladal za srbské vzhľadom na srbskú kolonizáciu v tejto oblasti. Slovo *brdo* má celoslovanský charakter a pri tvorení geografických názvov ho využili všetci Slovania vo význame „(skalnatý) vrch, kopec, vyvýšenina“, ktorý je základný v južnoslovanských jazykoch, a vo význame „pretiahnutá vrchná časť (alebo i bočná hrana) vrchu alebo pohoria, hrebeň“, „horský hrebeň“ je zase charakteristický pre slovenské terénne názvy (Majtán, 1996, s. 54 – 55). V doklade *Klanac brdo* slovo *brdo* nebude súčasťou názvu, skôr ide len o vyjadrenie druhu objektu, ktorý názov *Klanac* pomenúva, v tomto prípade (skalnatý) kopec.

Už F. Miklosich (1874, s. 180) medzi slovanskými apelatívami používanými v toponymii uviedol slovo psl. **kľanьць*, v slovinčine *klanjec* via angusta (= úzka, tesná cesta, ulica) (porov. *klano* s významom „ohyb, záhyb“), v chorvátčine *klanjec*, v srbčine *klanac* lutum (= bahno). J. Schütz (1957, s. 44) medzi srbské a chorvátske geografické termíny zaradil aj slovo *klánac* (genitív *klánca*) označujúce „úzky priesmyk, roklinu, úzke údolie“, v kajkavských nárečiach *klánjec* s významom „úzka cesta“, v slovin. *klánec* „horská cesta, chodník; dedinská ulička, stekajúci pramienok potoka“ z východiskového slova **kľanьць*. Za novšie deriváty pokladal *klánčič*, *klánčina*. Z toponým uviedol príklady *Klanac*, *Klančina*. Podľa R. Badjuru

(1953, s. 213) v slovinčine slovo *klanec* úplne stratilo pôvodný význam, rozumie sa pod ním cesta alebo chodník, ktorý vedie strmo do kopca, ale u Chorvátov sa zachoval pôvodný význam „preklano mesto, globoko zarit pot navkreber, globačo, vobče terenski razkol, razpor med navadnimi ali pečevnimi bregovi“ (= rozoklané miesto, hlboká vrytá cesta do kopca, priehlbina, vo všeobecnosti terénna rozpoltenosť, priepasť, medzi obyčajnými alebo skalnatými brehmi/svahmi). V slovinskej toponymii aj M. Snoj (2009, s. 188) uviedol názov *Klánec* (štandardizovaný ako *Klanc*) z apelatíva *klánec* (< slovan. **kolъcbъ*³ s predpokladaným významom „úzky priechod, úzka cestička“) s významami „útes, strmá cesta nahor; rozseknuté, rozoklané, rozštiepené miesto, terén, hlboko vrytý chodník, resp. cesta do kopca, chodník“, v chorvátčine a srbčine tiež s významom „roklina, hlboko vrytá cesta (do kopca), chodník“, pričom podotkol, že sa zvykne vyskytovať aj v názvoch ulíc. Názvy *Klánec*, *Klánec* v slovinskej toponymii, v ktorých je zachované apelatívum *klánec* s významom „pot na strmini“ (= cesta na svahu), „vaška cesta“ (= dedinská cesta), uviedol aj P. Merku (2006, s. 100 – 101). Apelatívum *klánec* s významom „priesmyk, prielom, tiesňava, tiesnina, úval“ je v srbčine a v chorvátčine známe aj v súčasnosti (porov. Srbocharvátsko-český slovník, s. 257).

Záver: Názov poľa a kopca *Klanec*, pôvodne *Klanac* v Mlynkoch vznikol z južnoslovanského, konkrétne zo srbského apelatíva *klánec* v niektorom z uvedených významov podľa vlastností, charakteru objektu vplyvom srbskej kolonizácie v okolí obce. Do slovenčiny sa adaptoval ako *Klanec*. Rovnomenné názvy na juhu západného Slovenska budú súvisieť s chorvátskou kolonizáciou v tejto časti v 16. stor. a budú chorvátskeho, nie slovenského pôvodu. Aj chotárny názov *Klanac* na východnom Slovensku vzhľadom na jeho ojedinelosť v tejto oblasti bude chybný alebo ide o prevzatie z južnoslovanských jazykov, hoci pre túto oblasť netypické.

LITERATÚRA

BADJURA, Rudolf: Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1953. 340 s.

³ M. Snoj rekonštruuje východisko **kolъcbъ* na rozdiel od F. Miklosicha, ktorý predpokladal východiskové slovo **klanъcbъ* (a v nadväznosti na F. Miklosicha aj J. Schütz a R. Badjura). M. Snoj tak urobil na základe novších poznatkov slovanskej etymológie.

BĚLIČ, Jaromír – KAMIŠ, Adolf – KUČERA, Karel: Malý staročeský slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1978. 708 s.

KOVÁČOVÁ, Anna – UHRINOVÁ, Alžbeta: Slovenské Mlyny. In: Slovenský jazyk v Maďarsku. Bibliografia a štúdie. II. Eds. A. Uhrinová – M. Žiláková. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2008, s. 229 – 278.

KOTT, František Št.: Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Díl 2. N – P. Praha: Tiskem a nákladem Knihtiskárny Františka Šimečka 1880. 1 269 s.

KOTT, František Št.: Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Díl 6. Dodatky. D – N. Praha: Tiskem a nákladem Knihtiskárny Františka Šimečka 1890. 1 220 s.

MAJKO, Raisa Nikolajevna: Geografičeskaja terminologija českogo i slovacckogo jazykov. Minsk: Izdatel'stvo Nauka i tehnika 1974. 144 s.

MERKŮ, Pavle: Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu. Ljubljana: Založba ZRC 2006. 216 s.

MIKLOSICH, Franz: Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen. II. Wien: Academie der Wissenschaften 1874. 272 s.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše – MATÚŠOVÁ, Jana: Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV 1991. 269 s.

PAPUČEK, Gregor: Mlyny a okolie. 1. diel. Mlyny: Samospráva obce Mlyny 2000. 180 s.

Příruční slovník jazyka českého. 1 – 9. Praha: Státní nakladatelství/Státní pedagogické nakladatelství 1935 – 1957. Dostupné na <https://psjc.ujc.cas.cz/> [cit. 7. 12. 2022].

PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Praha: Česká akademie věd a umění 1949. 706 s.

SCHÜLTZ, Joseph: Die geographische Terminologie des Serbokroatischen. Berlin: Akademie-Verlag 1957. 114 s.

Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku [online]. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. © 2014 – 2022. Dostupné na <http://spjms.ujc.cas.cz> [cit. 7. 12. 2022].

SNOJ, Marko: Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. Ljubljana: Založba Modrijan in Založba ZRC 2009. 606 s. ISBN 978-961-360-6.

Srbocharvátsko-český slovník. Praha: Academia 1982. 988 s.

SZABÓOVÁ, Orsolya: Mlyny – „najslovenskejšia“ slovenská obec – Pilisszentkereszt – a „legszlovákosabb” szlovák település. In: Slovenský jazyk v Maďarsku. Bibliografia a štúdie I. A szlovák nyelv Magyarországon. Bibliográfia és tanulmányok II. Zost. A. Uhrinová, M. Žiláková. Békešská Čaba: VÚSM 2008, s. 196 – 229.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín.

Doplnky. 2. (D – N)

JÁN KLIMENT (*Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica*) – MICHAL HRABOVSKÝ (*Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*) – IVETA VANČOVÁ (*Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.*) – PAVOL ELIÁŠ (*Fakulta agrobiológie a potravinových zdrojov SPU Nitra*) – DOMINIK ROMAN LETZ (*Botanický ústav, Centrum biológie rastlín a biodiverzity SAV, v. v. i.*)

- Dactylorhiza insularis* (Sommier) Ó. Sánchez et Herrero – vstavačovec ostrovný
- Dalbergia cearensis* Ducke – dalbergia cearská
- Daphniphyllum macropodium* Miq. – pavavrín dlhostopkatý
- Dasiphora davurica* (Nestl.) Kom. – nátržníkovec daurijský
- Davallia bullata* Wall. ex Hook. – davália pľuzgierovitá
- Deguelia urucu* (Killip et A. C. Sm.) A. M. G. Azevedo et R. A. Camargo – deguélia jedovatá
- D. utilis* (A. C. Sm.) A. M. G. Azevedo – d. užitočná
- Dendrobium anosmum* Lindl. – dendróbium bezvonné
- D. bigibbum* Lindl. – d. dvojhrbé
- Dendrocalamus asper* (Schult. et Schult. fil.) Backer ex K. Heyne – bambus drsný
- Dendrocnide excelsa* (Wedd.) Chew – prhl'avník statný
- Dendromecon rigida* Benth. – makovník neohybný
- Deschampsia setacea* (Huds.) Hack. – metlica štetinovitá
- Desmostachya bipinnata* (L.) Stapf – pásoklások perovitý
- Deutzia purpurascens* (Franch. ex L. Henry) Rehder – trojpupek purpurastý
- D. ×magnifica* (Lemoine) Rehder – t. veľkolepý
- Dialium guineense* Willd. – dialium guinejské
- Dichanthium sericeum* (R. Br.) Camus – fúzovec hodvábny
- Dichelostemma ida-maia* (Alph.

- Wood) Greene – kvetohlávka šarlátová
- Dicranopygium atrovirens* (H. Wendl.) Harling – dvojjárezovec tmavozelený
- Didiscus coeruleus* (Graham) Hook. – dvojdisk belasý
- Dieffenbachia seguine* (Jacq.) Schott – difenbachia škvornitá
- Diervilla ×splendens* (Carrière) G. Kirchn. – diervila žiarivá
- Dimorphotheca tragus* (Aiton) B. Nord. – dvojtvárník oranžový
- Dinteranthus puberulus* N. E. Br. – kamienok riedkopáperistý
- Dioscorea abyssinica* Hochst. ex Kunth – dioskorea abesínska
- D. communis* (L.) Caddick et Wilkin – d. obyčajná
- D. dodecaneura* Vell. – d. dvanásťžilová
- D. elephantipes* (L'Hér.) Engl. – d. slonia
- D. polystachya* Turcz. – d. mnoho-klasá
- Dipelta yunnanensis* Franch. – dvojjstítovec jünnanský
- Diploknema butyracea* (Roxb.) H. J. Lam – maslovníček obyčajný
- Diplolophium africanum* (Turcz.) – dvojterčovec africký
- Dipsacus cephalarioides* V. A. Matthews et Kupicha – štetka hlavinkovitá
- D. ferox* Loisel. – š. hrozivá
- Dipteryx oleifera* Benth. – dvojkridlo olejné
- Dischidia merrillii* Schltr. – urnovka Merrillova
- Diselma archeri* Hook. fil. – diselma Archerova
- Disocactus ackermannii* (Haw.) Ralf Bauer – disokaktus Ackermannov
- D. flagelliformis* (L.) Barthlott – d. šľahúňovitý
- D. phyllanthoides* (DC.) Barthlott – d. fylantovitý
- D. speciosus* (Cav.) Barthlott – d. nádherný
- D. ×hybridus* (Van Geel) Barthlott – d. hybridný
- Dolomiaea costus* (Falc.) Kasana et A. K. Pandey – nevädzovka korenistá
- Dorema ammoniacum* D. Don – čpavkovec obyčajný
- Doronicum grandiflorum* Lam. – kamzičník veľkoúborový
- Dracaena mannii* Baker – dracéna Mannova
- Drimys winteri* J. R. Forst et G. Forst – pálivec Winterov
- Drosera capillaris* Poir. – rosička vláskovitá
- Dryobalanops oblongifolia* Dyer – päťkridlač podlhovastolistý
- Duboisia myoporoides* R. Br. – duboázia poliehavcovitá
- Dulacia inopiflora* (Miers) Kuntze – dulácia chudobnokvetá

- Duvalia caespitosa* (Masson) Haw.
– duvalia trsnatá
- Dypsisis decaryi* (Jum.) Beentje et
J. Dransf. – zlatoplodec Decaryho
- D. decipiens* (Becc.) Beentje et
J. Dransf. – z. klamlivý
- Dysphania anthelmintica* (L.)
Mosyakin et Clemants – mrlík
protihlistový
- D. carinata* (R. Br.) Mosyakin et
Clemants – m. kýlnatý
- Echeveria fulgens* Lem. – echevéria
žiarivočervená
- E. minutiflora* Rose – e. drobnokvetá
- Echinacea pallida* (Nutt.) Nutt. –
echinacea bledá
- Echinocactus texensis* Hopffer –
echinokaktus texaský
- Echinocereus reichenbachii*
(Terscheck) Britton et Rose – ježica
čipkovaná
- Echinochloa frumentacea* Link – ježatka
obilná
- E. polystachya* (Kunth) Hitchc. – j.
mnohoklasá
- Echinomastus erectocentrus* (J. M.
Coults.) Britton et Rose – echinomastus
vzpriamený
- E. mariposensis* Hester – e. mari-
poský
- Echinopsis ancistrophora* Speg. –
ježovník háčikatý
- E. aurea* Britton et Rose – j. zlatý
- E. candicans* (Gillies ex Salm-
-Dyck) F. A. C. Weber ex D. R.
Hunt – j. belostný
- E. chrysantha* Werderm. – j. zlatokvetý
- E. densispina* Werderm. – j. hustotrnitý
- E. famatimensis* (Speg.) Werderm. –
j. famatinský
- E. hertrichiana* (Backeb.) D. R.
Hunt – j. Hertrichov
- E. jajoiana* (Backeb.) Blossf. – j.
jujuyský
- E. mirabilis* Speg. – j. podivuhodný
- E. oxygona* (Link) Zucc. ex Pfeiff. –
j. ostrorebrový
- E. pentandlii* (Hook.) Salm-Dyck ex
A. Dietr. – j. Pentandlov
- E. pugionacantha* Rose et Boed. – j.
dýkovitý
- E. schreiteri* (A. Cast.) Werderm. –
j. Schreiterov
- E. thelegona* (F. A. C. Weber) H.
Friedrich et G. D Rowley – j. bradavkovitý
- E. tiegeliana* (Wessner) D. R. Hunt
– j. Tiegelov
- Edgewortia chrysantha* Lindl. – pa-
piernik zlatokvetý
- Ehrharta calycina* Sm. – erharta
plevnatá
- Elaeocarpus angustifolius* Blume –
olejník úzkolistý
- Elatine macropoda* Guss. – elatinka
dlhostopkatá

- Eleocharis minuta* Boeckeler – bahnička drobná
- E. parvula* (Roem. et Schult.) Link ex Bluff, Nees et Schauer – b. malička
- Eleutherococcus sieboldianus* (Makino) Koidz. – všehojovec Sieboldov
- Elymus campestris* (Godr. et Gren.) Kerguélen – pýr poľný
- E. farctus* (Viv.) Runemark ex Melderis – p. sitinovitý
- E. obtusiflorus* (DC.) Conert – p. pontický
- Encephalartos ferox* (G. Bertol.) Lehm. – chlebovec hrozivý
- Encyclia diurna* (Jacq.) Schltr. – encyklika denná
- Enkianthus cernuus* (Siebold et Zucc.) Benth. et Hook. fil. ex Makino – zvonkovec sklonený
- Ephedra ciliata* Fisch. ex C. A. Mey. – chvojník brvitý
- E. fragilis* Desf. – ch. krehký
- E. procera* Fisch. ex C. A. Mey. – ch. urastený
- Epidendrum parkinsonianum* Hook. – epidendrum Parkinsonovo
- Epilobium adenocaulon* Hausskn. – vrbovka žliazkatohlpatá
- E. ciliatum* Raf. – v. brvitá
- E. glandulosum* Lehm. – v. žliazkatá
- E. ×montaniforme* K. Knaf ex Čelak. – vrbovka priekopová
- Epimedium perralderianum* Coss. – krpčiarika alžírská
- Epipactis gigantea* Dougl. – krušík obrovský
- Epiphyllum oxypetalum* (DC.) Haw. – epifylum končistokveté
- Eragrostis japonica* (Thunb.) Trin. – milota japonská
- Eranthemum pulchellum* Andrews – erantéma rozkošná
- Eremurus spectabilis* M. Bieb., nom. cons. – fakľa obdivuhodná
- E. ×isabellinus* P. Vilm. – f. Izabelina
- Erica multiflora* L. – vresovec mnohokvetý
- E. spiculifolia* Salisb. – v. špička-tolistý
- E. terminalis* Salisb. – v. vrcholový
- E. triflora* L. – v. trojkvetý
- Erigeron aurantiacus* Regel – turica oranžová
- E. schleicheri* Gremler – t. Schleicherova
- E. ×robustus* Vierh. – t. mohutná
- Eriosyce odieri* (Lem. ex Salm-Dyck) Katt. – eriosyka Odierova
- E. paucicostata* (F. Ritter) Ferryman – e. málorebrová
- E. subgibbosa* (Haw.) Katt. – e. hrbatá
- Erodium astragaloides* Boiss. et Reut. – bocianík kozincovitý
- E. cheilanthesifolium* Boiss. – b. šupinatcolistý

- E. daucooides* Besser – b. mrkvo-
vítý
- Eryngium tricuspidatum* L. – kotúč
trojhrotý
- Erysimum jugicola* Jord. – horčič-
ník vysočinný
- E. nevadense* Reut. – h. nevadský
- Erythranthe cuprea* (Dombrain) G.
L. Nesom – čarodejka medená
- Erythrina crista-galli* L. – koralník
hrebeňovitý
- E. senegalensis* A. DC. – k. sene-
galský
- Erythronium tuolumnense*
Applegate – kandík tuolumneský
- Erythroxyllum campestre* A. St.-Hil.
– kokainovník poľný
- Escallonia virgata* (Ruiz et Pav.)
Pers. – eskalónia prútnatá
- Escobaria minima* (Baird) D. R.
Hunt – eskobária najmenšia
- Espeletia timotensis* Cuatrec. – es-
pelécia timotská
- Espostoa blossfeldiorum*
(Werderm.) Buxb. – espotoa
Blossfeldovcov
- E. guentheri* (Kupper) Buxb. ex
Eggl. – e. Güntherova
- Etlintera elatior* (Jack) R. M. Sm. –
etlintera vyššia
- Eucalyptus alba* Reinw. ex Blume –
eukalyptus biely
- E. bicolor* A. Cunn. ex Hook. – e.
dvojfarebný
- E. botryoides* Sm. – e. strapcovitý
- E. capitellata* Sm. – e. mnohohláv-
katý
- E. cladocalyx* F. Muell. – e. stopko-
kališný
- E. crebra* F. Muell. – e. rozrastený
- E. delegatensis* R. T. Baker – e.
obrovský
- E. diversicolor* F. Muell. – e. pestro-
farebný
- E. dumosa* A. Cunn. ex J. Oxley – e.
kroviskový
- E. dura* L. A. S. Johnson et K. D.
Hill – e. tvrdý
- E. fruticosa* Brooker – e. krovitý
- E. marginata* Donn ex Sm. – e. ob-
rúbený
- E. melanophloia* F. Muell. – e. čier-
nokôry
- E. occidentalis* Endl. – e. západný
- E. paniculata* Sm. – e. metlinatý
- E. patens* Benth. – e. odstavajúci
- E. polyanthemus* Schauer – e. mno-
hokvetý
- E. pulverulenta* Sims – e. poprášeny
- E. saligna* Sm. – e. vrbovitý
- E. siderophloia* Benth. – e. tvrdo-
kôry
- E. sideroxyton* A. Cunn. ex Woolls
– e. tvrdodrevý
- E. sieberi* L. A. S. Johnson – e.
Sieberov
- E. viminalis* Labill. – e. prútnatý
- Eugenia brasiliensis* Lam. – eugé-
nia brazílska (grumičama)
- E. dysenterica* DC. – e. úplavičná

- E. klotzschiana* O. Berg. – e.
Klotzschova
- E. pyriformis* Cambess. – e. hruškovitá
- E. stipitata* McVaugh – e. stopkatá
- Eulophia alta* (L.) Fauc. et Rendle – eulofia vysoká
- Euonymus sanguineus* Loes. ex Diels – bršlen krvavý
- Euphorbia angularis* Klotzsch – mliečnik severomozambický
- E. antisiphilitica* Zucc. – m. voskový
- E. bourgeana* J. Gay ex Boiss. – m. Bourgeauov
- E. candelabrum* Welw. – m. svietnikovitý
- E. cereiformis* L. – m. fakľovcovitý
- E. characias* L. – m. stredomorský
- E. colorata* Engelm. – m. farebný
- E. ferox* Marloth – m. hrozivý
- E. fulgens* Karw. ex Klotzsch – m. žiarivočervený
- E. lomelii* V. W. Steinm. – m. veľkoplodý
- E. nutans* Lag. – m. ovisnutý
- E. splendens* Bojer ex Hook. – m. žiarivý
- E. xylophylloides* Brongh. ex Lem. – m. fylantovitý
- Euryops abrotanifolius* (L.) DC. – očiarik abrotanolistý
- E. pectinatus* (L.) Cass. – o. hrebenitý
- Eustoma russelianum* (Hook.) G. Don – eustoma Russelova
- Eutrema japonicum* (Miq.) Koidz. – eutréma japonská (wasabi)
- Evolvulus alsinoides* (L.) L. – vývojník kuričkovitý
- Fagus engleriana* Seemen – buk Englerov
- F. longipetiolata* Seemen – b. dlhostopkatý
- F. lucida* Rehder et E. H. Wilson – b. lesklý
- F. ×taurica* Popl. – b. krymský
- Fallopia baldschuanica* (Regel) Holub – pohánkovec baldžovanský
- Fargesia dracocephala* T. P. Yi – trstinovec dračí
- Faucaria bosscheana* (A. Berger) Schwantes – papuľovec Bosscheho
- Felicia bergeriana* (Spreng.) O. Hoffm. ex Zahlbr. – felícia Bergerova
- Fendlera rupicola* Engelm. et A. Gray – fendlera skalná
- F. wrightii* (Engelm. et A. Gray) A. Heller – f. Wrightova
- Ferocactus hamatacanthus* (Muehlenpf.) Britton et Rose – ferokaktus háčikatotřňový
- F. hystrix* (DC.) G. E. Linds. – f. bodľavý
- Ferula assa-foetida* L. – feruľa páchnuca („čertovo lajno“)

- F. foetida* (Bunge) Regel – f. smradľavá
- Fessia puschkinoides* (Regel) Speta – fesia puškiniovitá
- Festuca arvernensis* Auquier et al. – kostrava auvernská
- F. dalmatica* (Hack.) K. Richt. – k. dalmátska
- F. gautieri* (Hack.) K. Richt. – k. medvedia
- F. geniculata* (L.) Lag. et Rodr. – k. (mrvka) kolienkatá
- F. incurva* (Gouan) Gutermann – k. zakrivená
- F. spectabilis* Bertol. – k. obdivuhodná
- Ficinia gracilis* Schrad. – ficínia štíhla
- Ficus cordata* Thunb. – figovník srdcovitý
- F. cyathistipula* Warb. – f. rúrkatý
- F. deltoidea* Jack – f. deltooidný
- F. racemosa* L. – f. kľbkovitý
- F. villosa* Blume – f. huňatý
- Fittonia albivenis* (Lindl. ex Veitch) Brummit – fitónia bieložilová
- Forsythia giraldiana* Lingelsh. – zlatovka Giraldiva
- F. japonica* Makino – z. japonská
- F. koreana* (Rehder) Nakai – z. kórejská
- F. viridissima* Lindl. – z. sýtozelená
- Fouquieria columnaris* (Kellogg) Kellogg ex Curran – fukéria stĺpovitá
- F. fasciculata* (Willd. ex Roem. et Schult.) Nash – f. zväzkovitá
- F. purpusii* Brandegeee – f. Purpusova
- F. splendens* Engelm. – f. žiarivá
- Frangula caroliniana* (Walter) A. Gray – krušina karolínska
- F. crenata* (Siebold et Zucc.) Miq. – k. vrúbkovaná
- Fraxinus berlandieriana* DC. – ja-seň Berlandierov
- F. latifolia* Benth. – j. širokolistý
- F. xanthoxyloides* (G. Don) DC. – j. žltodrevovitý
- Freesia laxa* (Thunb.) Goldblatt et J. C. Manning – frézia riedka
- Fritillaria acmopetala* Boiss. – k. runka končistolístková
- F. pallidiflora* Schrenk ex Fisch. et C. A. Mey. – k. bledokvetá
- F. pudica* (Pursh) Spreng. – k. hanblivá
- Fuchsia excorticata* L. fil. – fuchsia lúpavokôra
- F. fulgens* Moč. et Sessé – f. žiarivočervená
- F. lycioides* Andrews – f. kustovnícovitá
- F. parviflora* Lindl. – f. malokvetá
- F. procumbens* R. Cunn. ex A. Cunn. – f. položená
- F. triphylla* L. – f. trojlistá
- F. ×exoniensis* Paxton – f. koralová
- Galbulimima belgraveana* (F. Muell.) Sprague – agara bobuľnatá

- Garcinia celebica* (Burm.) L. – garcína celebeská
G. gardneriana (Planch. ex Triana) Zappi – g. Gardnerova
G. kola Heckel – g. liečivá
G. madruno (Kunth) Hammel – g. končistá (madruno)
G. mannii Oliv. – g. Mannova
G. schefferi Pierre – g. Schefferova
G. tonkinensis Vesque – g. tonkinská
Gasteria bicolor Haw. – gastéria škvrnitá
Gaultheria hispidula (L.) Muhl. ex Bigelow – gaultéria riedkosrstnatá
G. humifusa (Graham) Rydb. – g. prízemná
Gazania linearis (Thunb.) Druce – gazánia čiarkovitá
Genista aspalathoides Lam. – kručinka čajovcovitá
G. canariensis L. – k. kanárska
G. ×fritschii Rech. – k. Fritschova
Gentiana alpina Vill. – horec alpský
G. veitchiorum Hemsl. – h. Veitchovcov
Geranium argenteum L. – pakost striebristý
Geum canadense Jacq. – kuklík kanadský
Gillenia trifoliata (L.) Moench – gílénia trojlístková
Gladiolus arcuatus Klatt – mečík oblúkovitý
G. aurantiacus Klatt – m. oranžový
G. carneus D. Delaroche – m. mäsovočervený
G. ceresianus L. Bolus – m. cereský
G. murielae Kelway – m. Murielin
G. pauciflorus Baker ex Oliv. – m. málokvetý
G. pubigerus G. J. Lewis – m. dýkovitý
G. stellatus G. J. Lewis – m. hviezdovitý
G. trichonemifolius Ker Gawl. – m. citrónovožltý
G. varius F. Bolus – m. pestrý
G. ×colvillei Sweet – m. Colvilleov
Glandora nitida (Ern) D. C. Thomas – kamienka lesklá
Gloriosa modesta (Hook.) J. C. Manning et Vinn. – glorióza skromná
Glottiphyllum surrectum (Haw.) L. Bolus – jazykovec vstávajúci
Glyceria arundinacea Kunth – steblovka trsťovitá
Glycydendron amazonicum Ducke – sladovník amazónsky
Glyptostrobilus pensilis (Staunton ex G. Don) K. Koch – patisovec previsnutý
Godmania aesculifolia (Kunth) Standl. – godmania pagaštanolistá
Goeppertia majestica (Linden) Borchs. et S. Suárez – kalatea majestátna
G. makoyana (É. Morren) Borchs. et S. Suárez – k. obrázková

- G. picturata* (K. Koch et Linden) Borchs. et S. Suárez – k. maľovaná
- G. zebrina* (Sims) Nees – k. zebrovitá
- Gomphrena haageana* Klotzch – gomfréna Haageho
- Guarea cedrata* (A. Chev.) Pellegr. – guarea cedráťová
- Guibourtia conjugata* (Bolle) J. Léonard – giburcia jarmovitá
- Gutierrezia sarothrae* (Pursh) Britt. et Rusby – zlatobyľ ľubovníkovitá
- Guzmania squarrosa* (Mez et Sodiro) L. B. Sm. et Pittendr. – guzmánia kostrbatá
- Gymnadenia* × *intermedia* Peterm. – päťprstnica prostredná
- Gymnocalycium andreae* (Boed.) Backeb. – pavúkovec Andreaeho
- G. baldianum* Speg. – p. Baldiho
- G. calochlorum* (Boed.) Y. Itô – p. krásnozelený
- G. monvillei* (Lem.) Pfeiff. ex Britton et Rose – p. mnohokvetý
- Gymnocladus chinensis* Baill. – beztrňovec čínsky
- Gymnocoronis spilanthoides* (D. Don ex Hook. et Arn.) DC. – šiškátka mokraďová
- Gynura procumbens* (Lour.) Merr. – gynura položená
- Gypsophila aretioides* Boiss. – gypsomilka pochybkovitá
- Haematoxylum brasiletto* H. Karst. – kameškovník farbiarsky
- Hakea lissosperma* R. Br. – hakea hladkosemenná
- Hakonechloa macra* (Makino) Honda – trstinovka japonská
- Halimium umbellatum* (L.) Spach – halimium okolkaté
- Halleria lucida* L. – haléria svietivá
- Haplopappus gracilis* (Nutt.) A. Gray – bruchohoj štíhly
- Harrimanella hypnoides* (L.) Coville – harimanela machovitá
- Harpagophytum procumbens* (Burch.) DC. ex Meisn. – hákovec položený („diablov pazúr“)
- Harrisia bonplandii* (J. Parm. ex Pfeiff.) Britton et Rose – harisia Bonplandova
- H. martinii* (Labour.) Britton – h. Martinova
- H. tephraantha* (Labour.) D. R. Hunt – h. popolavotŕňová
- Hedera crebrescens* M. Bényei-Himmer et M. Höhn – brečtan rozrastavý
- Hedychium coccineum* Buch.-Ham. ex Sm. – hedychium šarlátové
- Helenium aromaticum* (Hook.) L. H. Bailey – helénium voňavé
- H. × clementii* Verloove et Lambinon – h. hybridné
- Heliamphora heterodoxa* Steyerem. – heliamfora rôznorodá
- H. tatei* Gleason – h. Tateova
- Helianthum bolivianum* (Rusby) Lehtonen et Myllys – slnkomil bolívijský

- Helianthus argophyllus* Torr. et A. Gray – slnečnica striebristolistá
- Helichrysum aureum* (Houtt.) Merr. – slamíha zlatá
- Heliconia angusta* Vell. – helikónia úzka
- H. latispatha* Benth. – h. širokotulcová
- H. pendula* Wawra – h. previsnutá
- Helleborus atrorubens* Waldst. et Kit. – čemerica tmavočervená
- H. ×sternii* Turrill – č. Sternova
- Hellenia speciosa* (J. Koenig) S. R. Dutta – helénia nádherná
- Hemerocallis dumortieri* A. Morren – ľaliovka Dumortierova
- H. middendorffii* Trautv. et C. A. Mey. – ľ. Middendorffova
- Heracleum sosnowskyi* Manden. – boľševník Sosnovského
- Hesperaloe parviflora* (Torr.) J. M. Coult. – aloovka malokvetá
- Hesperis inodora* L. – večernica nevoňavá
- Hesperocodon hederaceus* (L.) Eddie et Cupido – zvonička brečtanovitá
- Hesperocyparis benthamii* (Endl.) Bartel – cyprus Benthamov
- Hevea guianensis* Aubl. – kaučovník gujanský
- Hibiscus moscheutos* L. – ibištek mokrad'ový
- Hieracium bocconeii* Griseb. – jas-trabník Bocconeho
- H. subcaesium* (Fr.) Lindeb. – j. belasosivý
- H. tomentosum* L. – j. plstnatý
- H. vindobonense* Dichtl. – j. viendenský
- Hippeastrum vittatum* (L'Hér.) Herb. – zornica prúžkovaná
- Holarrhena pubescens* Wall. ex G. Don – holaréna liečivá
- Hoodia gordonii* (Masson) Sweet ex Decne. – kaktusnica Gordonova
- Hopia obtusa* (Kunth) Zuloaga et Morrone – hopia tupá
- Hordeum bulbosum* L. – jačmeň cibuľkatý
- Hornungia procumbens* (L.) Hayek – žerušník položený
- Houttuynia cordata* Thunb. – chameleónka srdcovitá
- Hoya kerrii* Craib. – hoja Kerrova
- Hura polyandra* Baill. – hura mnohotyčinková
- Hyacinthoides hispanica* (Mill.) Chouard ex Rothm. – hyacintovec španielsky
- H. italica* (L.) Rothm. – h. taliansky
- H. non-scripta* (L.) Chouard ex Rothm. – h. ovisnutý
- Hyaenanche globosa* (Gaertn.) Lamb. – hyenomor guľatý
- Hydrangea cinerea* Small – hortenzia popolavá
- H. longipes* Franch. – h. dlhostopkatá

- Hydrocotyle sibthorpioides* Lam. – pupkovník peniažtekovkový
Hymenaea courbaril L. – hymenea ovocná (kurbaril)
Hyparrhenia hirta (L.) Stapf – vlašatica srstnatá
Hypericum androsaeum L. – ľubovník krvavošŕavový
H. ascyron L. – ľ. obyčajný
H. calycinum L. – ľ. kališný
H. ×medium Peterm. – ľ. stredný
Hyptis pectinata (L.) Poit. – mätohlávok hrebenitý
Hystrix patula Moench – trniak košatý
Iberis runemarkii Greuter et Burdet – iberka Runemarkova
Ilex rugosa F. Schmidt – cezmína vráskavá
I. yunnanensis Franch. – c. jünnanská
Inga alba (Sw.) Willd. – inga biela
I. cardozana L. Cárdenas – i. Cardozova
I. heterophylla Willd. – i. rôznolistá
I. rubiginosa (Rich.) DC. – i. hrdzavočervená
I. spectabilis (Vahl) Willd. – i. obdivuhodná
Inula magnifica Lipsky – oman veľkolepý
Ipomoea batatas (L.) Lam. – povojník jedlý (batata)
I. carnea Jacq. – p. mäsovočervený
I. lobata (Cerv.) Thell. – p. laločnatý
I. pes-tigridis L. – p. tigrí
Iris ensata Thunb. – kosatec mečovitý
I. latifolia (Mill.) Voss – k. širokolistý
I. reichenbachii Heuff. – k. balkánsky
I. susiana L. – k. smútočný
Isoetes lechleri Mett. – šidlatka Lechlerova
I. setacea Lam. – š. štetinatá
Isolepis cernua (Vahl) Roem. et Schult. – škripík sklonený
I. fluitans (L.) R. Br. – š. plávajúci
I. natans (Thunb.) A. Dietr. – š. splývajúci
Isotoma fluviatilis (R. Br.) F. Muell. ex Benth. – izotoma riečna
Iva annua L. – iva ročná
Jacaranda acutifolia Bonpl. – jakaranda končistolistá
J. brasiliiana (Lam.) Pers. – j. brazílska
J. copaia (Aubl.) G. Don – j. urastená
Jamesia americana Torr. et A. Gray – útesovník americký
Jamesonia canescens Kunze – chrbticovka sivastá
J. imbricata (Sw.) Hook. et Grev. – ch. škridlicovitá
Jasione laevis Lam. – pavinec hladký
Jasminum angulare Vahl – jazmín hranatý

- J. mesnyi* Hance – j. prvosenkovitý
J. sambac (L.) Aiton – j. indický
J. ×stephanense Lemoine – j. Stephanov
Jovibarba heuffelii (Schott) Á. Löve et D. Löve – skalničník Heuffelov
Juglans hindsii (Jeps.) Jeps. ex R. E. Sm. – orech Hindsov
Juniperus procera Hochst. ex Endl. – borievka urastená
J. procumbens (Siebold ex Endl.) Miquel – b. položená
J. seravschanica Kom. – b. zaravšanská
Jurinea glycyacantha (Sm.) DC. – sinokvet mätkoostnatý
Justicia adhatoda L. – justícia malabarská
J. simplex D. Don – j. jednoduchá
Kalanchoe daigremontiana Raym.-Hamet et H. Perrier – kalanchoa Daigremontova
K. delagoensis Eckl. et Zeyh. – k. delagojská
K. laxiflora Baker – k. riedkokvetá
K. prolifera (Bowie ex Hook.) Raym.-Hamet – k. prerastajúca
K. serrata Mannoni et Boiteau – k. pílkovitá
Kalopanax septemlobus (Thunb.) Koidz. – kalopanax sedemlaločný
Kleinia amaniensis (Engl.) A. Berger – tučnobyľ amanská
K. kleinoides (Sch. Bip.) M. Taylor – t. etiópska
K. stapeliiformis (E. Phillips) Stapf – t. stapéliovitá
Klotzschia brasiliensis Cham. – štítoolistovka brazílska
Kniphofia caulescens Baker – fakľovka byľnatá
K. galpinii Baker – f. Galpinova
K. ×praecox Baker – f. včasná
Koeleria eriostachya Pančič – ometlina vlnatoklasá
Lactuca indica L. – šalát indický
Laelia undulata (Lindl.) L. O. Williams – lélia zvlnená
Lagerstroemia floribunda Jack – lagerstrémia kvetnatá
L. parviflora Roxb. – l. malokvetá
L. piriformis Koehne – l. hruškovitá
L. villosa Wall. ex Kurz – l. huňatá
Lampranthus spectabilis (Haw.) N. E. Br. – žiarivec obdivuhodný
Lathyrus japonicus Willd. – hrachor japonský
L. pallescens (M. Bieb.) K. Koch – h. blednúci
Lavandula lanata Boiss. – levandul'a vlnatá
L. ×intermedia Emeric ex Loisel. – l. prostredná
Lemna aequinoctialis Velw. – žaburinka tropická
Lemurophoenix halleuxii J. Dransf. – lemurovec Halleuxov

Leonotis leonurus (L.) R. Br. – le-
vovec obyčajný
Leonurus japonicus Houtt. – srd-
covník japonský
Lepidium chalepense L. – žerucha
(vesnovka) aleppská
L. meyenii Walp. – ž. peruánska
Lepisanthes rubiginosa (Roxb.)
Leenh. – mydlovec hrdzavočer-
vený
Lepismium houlettianum (Lem.)
Barthlott – štetinovec Houlettov
Leptinella atrata (Hook. fil.) D. G.
Lloyd et C. J. Webb – leptinelka
černastá
Leptopyrum fumarioides (L.) Rchb.
– paveterník zemedymovitý
Leucanthemum ×superbum
(Bergmans ex J. W. Ingram) Kent
– margaréta nádherná
Lilium amabile Palib. – ľalia ľú-
bezná
L. concolor Salisb. – ľ. rovnakofa-
rebná
Limonium puberulum (Webb)
Kuntze – limonka riedkopápe-
ristá
Linaria bipartita (Vent.) Willd. –
pyštek dvojdielny
L. incarnata (Vent.) Spreng. – p.
bledokarmínový
L. pinifolia (Poir.) Thell. – p. boro-
vicolistý
Linum tauricum Willd. – ľan krym-
ský

Liparis liliifolia (L.) Rich ex Lindl.
– hľuzovec ľaliolistý
Lithospermum caroliniense (Walter
ex J. F. Gmel.) MacMill. – ka-
mienka karolínska
Lobelia amoena Michx. – lobelka
malebná
L. angulata G. Forst. – l. hranatá
L. ×speciosa Sweet – l. nádherná
Lomelosia caucasica (M. Bieb.)
Greuter et Burdet – hlaváčka kau-
kazská
Lonicera altaica Pall. – zemolez
altajský
L. implexa Aiton – z. zapletený
L. ×amoena Zabel – z. malebný
L. ×bella Zabel – z. pekný
Lophospermum erubescens D. Don
– náprstnica červenavá
Ludwigia grandiflora (Michx.)
Greuter et Burdet – ludvigia veľ-
kokvetá
L. peploides (Kunth) P. H. Raven –
l. kalužníkovitá
Lycium ruthenicum Murray – kus-
tovnica čierna
Lycopodium oellgaardii (Stoor et
al.) B. Bock – plavúň Øllgaardov
L. tristachyum Pursh – p. trojklasý
L. zeilleri (Rouy) Greuter et Burdet
– p. Zeillerov
Lygodium flexuosum (L.) Sw. – po-
pínavec poprehýbaný
Lysichiton camtschatcensis (L.)
Schott – tulcovka kamčatská

- Lysimachia ciliata* L. – čerkáč br-
vity
- Maclura tricuspidata* Carrière –
maklura trojhrotá
- Macodes petola* (Blume) Lindl. –
krasolistok zlatistolistý
- Macrozamia riedlei* (Dum. Cors.) C.
A. Gardner – makrozamia Riedléova
- Mahonia ×media* Brickell – mahó-
nia prostredná
- Maihueniopsis clavarioides* (Otto
ex Pfeiff.) E. F. Anderson – majhué-
niovec kyjačikovitý
- Malephora crocea* (Jacq.)
Schwantes – malefora šafranová
- Malpighia emarginata* DC. – mal-
pígia čerešňová
- Malus crataegifolia* (Targ.-Tozz.)
Koehne – jabloň hloholistá
- M. florentina* (Zucc.) C. K. Schneid.
– j. florentská
- M. hupehensis* (Pamp.) Rehder – j.
chupejská
- M. spectabilis* (Aiton) Borkh. – j.
obdivuhodná
- M. tschonoskii* (Maxim.) C. K.
Schneid. – j. Čonosukeho
- M. ×dasyphylla* Borkh. – j. chlpa-
tolistá
- M. ×robusta* (Carrière) Rehder – j.
mohutná
- Malva excisa* Rchb. – slez vystri-
hovaný
- Mammillaria baumii* Boed. – mami-
lária Baumova
- M. bocasana* Poselger – m. bocaská
- M. candida* Scheidw. – m. belostná
- M. coahuilensis* (Boed.) Moran. –
m. coahuilská
- M. decipiens* Scheidw. – m. klamlivá
- M. elongata* DC. – m. predĺžená
- M. geminispina* Haw. – m. párovi-
totrňová
- M. guelzowiana* Werderm. – m.
Gülzowova
- M. longimamma* DC. – m. dlhobra-
davková
- M. magnimamma* Haw. – m. veľko-
bradavková
- M. pectinifera* F. A. C. Weber – m.
hreibenitá
- M. picta* Meish. – m. pomal'ovaná
- M. poselgeri* Hildm. – m.
Poselgerova
- M. schiedeana* C. Ehrenb. – m.
Schiedeho
- M. schumannii* Hildm. – m.
Schumannova
- M. senilis* Lodd. ex Salm-Dyck – m.
starecká
- M. supertexta* Mart. – m. pretkáva-
ná
- Mangifera caesia* Jack – mangovník
sivobelasy
- Marojejya darianii* J. Dransf. et N.
W. Uhl – marojeja Darianova
- Marsdenia floribunda* (Jacques)
Schltr. – marsdénia kvetnatá
- Marsilea deflexa* A. Braun – marsi-
lea nahnutá

- Masdevallia stumpfleii* Braas – masdevália Stumpfleho
- Mastixia rostrata* Blume – mastixia zobáčikatá
- Matisia cordata* Humb. et Bonpl. – matisia srdcovitá
- Matthiola tricuspidata* (L.) R. Br. – fiala trojhrotá
- Matucana haynei* (Otto) Britton et Rose – matukána Hayneho
- Maundia triglochinosides* F. Muell. – barica baričkovitá
- Maoutia puya* (Wall. ex Hook.) Wedd. – pujovník textilný
- Maurandella antirrhiniflora* (Humb. et Bonpl. ex Willd.) Rothm. – ovíjavček papuľkokvetý
- Maurandya barclayana* Lindl. – ovíjavec Barclayov
- M. scandens* (Cav.) Pers. – o. šplhavý
- Mauritiella armata* (Mart.) Burret – maurícia ozbrojená
- Mayaca fluviatilis* Aubl. – majaka riečna
- Meconopsis cambrica* (L.) Vig. – pamak kambrický
- M. horridula* Hook. fil. et Thomson – p. hrozný
- Medicago arborea* L. – lucerna stromčekovitá
- Meeboldia delavayi* (Franch.) W. Gou et X. J. He – ligúrník jünnanský
- Melaleuca pachyphylla* (Cheel) Craven – melaleuka tučnolistá
- M. salicina* Craven – m. vrbovitá
- Melia azedarach* L. – melia obyčajná („indický orgován“)
- Melochia villosa* (Mill.) Fauc. et Rendle – melochia huňatá
- Menispermum dauricum* DC. – mesiačik daurijský
- Mesembryanthemum cordifolium* L. fil. – poludňovka srdcovitolistá
- Micranthemum micranthemoides* (Nutt.) Wettst. – drobnokvetka obyčajná
- Mida salicifolia* A. Cunn. – mida vrbovitá
- Milicia excelsa* (Welw.) C. C. Berg – kambala statná
- Miltonia spectabilis* Lindl. – miltónia obdivuhodná
- Miltoniopsis phalaenopsis* (Linden et Rchb. fil.) Garay et Dunst. – miltóniovec rozkošný
- M. roezlii* (Rchb. fil.) God.-Leb. – m. Roetzlov
- M. vexillaria* (Rchb. fil.) God.-Leb. – m. strieškovitý
- Mimusops obtusifolia* Lam. – hlavovka tupolistá
- Minuartia cherlerioides* (Hoppe) Bech. – kurička vankúšikovitá
- Miscanthus floridulus* (Labill.) Warb. ex K. Schumm. et Lauterb. – ozdobnica kvetnatá
- Monarda bradburiana* Beck – monarda Bradburyho
- M. citriodora* Cerv. ex Lag. – m. citrónová

- Montiopsis umbellata* (Ruiz et Pav.)
D. I. Ford – zdrojovkovec okolikaty
- Montrichardia arborescens* (L.)
Schott – veľáron stromčekovitý
- Moraea sisyrinchium* (L.) Ker.
Gawl. – kosatcovník mečovkový
- Mormodes buccinator* Lindl. –
škriatkovka trubačská
- Musa basjoo* Siebold et Zucc. ex
Inuma – banánovník sečuánsky
- M. troglodytarum* L. – b. polynézsky
- Myosotis laxa* Lehm. – nezábudka
riedka
- Myrcia tomentosa* (Aubl.) DC. –
myrcia plstnatá
- Myrciaria dubia* (Kunth) McVaugh
– myrciária pochybná
- Myrmecodia tuberosa* Jack – myr-
mekódia hľuznatá
- Najas arguta* Kunth – riečňanka ostrá
- Napaea dioica* L. – priekopovka
dvojdómá
- Narcissus ×incomparabilis* Mill. –
narcis neporovnateľný
- N. ×monochromus* P. D. Sell – n.
jednofarebný
- Nardostachys jatamansi* (Jones ex
Rechb.) DC. – nardovník pravý
- Neoscortechinia sumatrensis* S.
Moore – alcínovník sumatriansky
- Nephrolepis brownii* (Desv.)
Hovenkamp et Miyam. – nefrolep-
ka Brownova
- Neurada procumbens* L. – gombič-
ka položená
- Nicotiana quadrivalvis* Pursh – ta-
bak indiánsky
- Nierembergia repens* Ruiz et Pav. –
pohárikovka plazivá
- Nivenia corymbosa* (Ker Gawl.)
Baker – nivénia chocholikatá
- Noccaea alpestris* (Jacq.) Kerguelen
– torbica alpínska (peniažtek al-
pínsky)
- N. praecox* (Wulfen) F. K. Mey. – t.
včasná (p. včasný)
- N. rotundifolia* (L.) Moench – t.
okružhlostá (p. okrúhlostý)
- Nolina interrata* Gentry – nolina
vhľbená
- Nonea echioides* (L.) Roem. et
Schult. – ostreň hadincovitý
- Nothofagus alpina* (Poepp. et Endl.)
Oerst. – pabuk urastený
- Nymphaea glandulifera* Rodschied
– lekno žliazkaté
- N. rudgeana* G. Mey. – l. Rudgeo-
vo
- N. ×daubenyana* W. T. Baxter ex
Daubeny – l. Daubenyho

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

O názvoch gemerských polievok

DAGMAR ŠIMUNOVÁ

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

Polievka oddávna bola a doteraz je v slovenskej kuchyni tradičným jedlom. Zaujímala v nej vždy významné miesto. Na dedinách, tie gemerské nevnímajúc, bola často jediným vareným jedlom dňa. Jedávala sa ráno na raňajky, na obed i na večeru. Nie nadarmo sa v Revúcej hovorilo, že *poliavka je fundament*.

Región Gemera zaberá z geografického hľadiska veľmi rôznorodé územie Slovenska. Táto rôznorodosť prirodzene vplývala aj na pestovanie poľnohospodárskych plodín či chov hospodárskych zvierat. Kým v južných nížinných oblastiach boli dobré podmienky na pestovanie všetkých druhov obilnín, zeleniny i ovocia, v severných hornatých oblastiach, kde sa urodilo len obmedzené množstvo plodín, sa pestovali najmä zemiaky, kapusta a fazuľa. Boli tu však dobré predpoklady na chov oviec, obyvatelia sa preto zaoberali spracovaním mlieka a výrobou mliečnych výrobkov. Toto všetko sa odrazilo aj v tradičnej strave gemerského obyvateľstva.

Tak ako inde na Slovensku, aj v Gemi sa pripravovali i dodnes pripravujú dva typy polievok. Riedke – bez zasmaženia či zatrepania múkou – a husté – so zasmažkou z múky a masti alebo so zátrepkou z vody alebo mlieka, kde sa roztrepala múka.

Riedke polievky sa v Gemi konzumovali v bohatších, hlavne mestských rodinách ako súčasť viacchodového obeda. V chudobnejších rodinách sa múka, ktorou sa polievky zahusťovali, „šetrila“ na prípravu najmä halu-

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí. V príspevku uvádzame názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí I, 1994, s. 38 – 39).

šiek, pirohov, rezancov či iných múčnych jedál. Ak gazdiná „polievku oklamala“ a nedala do nej patriacu zásmažku alebo dostatok prísad, polievka stratila svoju typickú chuť i konzistenciu a takúto polievku v Kameňanoch (o. Revúca) nazývali vodou: *To chiba voda, ni rádná poliauka*, v Tisovskom Hámri pri Rimavskej Sobote jej hovorili *l'óra* a v Revúcej *lajšprda*. Riedke polievky najmä z vrchných listov zeleniny alebo z listov voľne rastúcich rastlín sa s obľubou pripravovali v lete, lebo boli osviežujúce a dali sa konzumovať aj za studena. Pri slávnostných alebo sviatočných príležitostiach sa pripravovali vývary väčšinou z hydínového, neskôr aj z hovädzieho mäsa: *Družba jim* (muzikantom) *ponaliavav a zavinšovali si vospolok na zdravia a s chuťó sã puščili do fajné kuráce poliavki* (Sirk, o. Revúca); *Buli hosté povolani, svadobníci a potom ak se navešerali poliavku hovedzú, tak potom pešená hovedzá, potom zós kurecí a potom zas pešenú bravšovú no a potom kapustu, kusi, no koláše dávali* (Ochtiná, o. Rožňava). Tieto sa do ľudovej kuchyne dostali práve z kuchyne meštianskej (Markuš, 1969, s. 523).

Husté polievky sa pripravovali ako hlavný (často jediný) denný chod na raňajky, ak sa nepodávali halušky alebo zemiakové jedlo, ale najčastejšie na večeru. Ich základnou surovinou boli strukoviny a zemiaky. Niekedy sa nosievali na obed počas kosenia na lúky, do poľa či na pastvu. Preto sa u vidieckeho ľudu cenili viac ako tie riedke, o čom svedčia aj nasledujúce doklady z okolia Revúcej: *Já mám rád hustú polievku* (Muránska Lehota); *Já mám rád hustú poliauku, a ni takú riatkú lajšprdu* (Revúca). *Hustá je tá polievka aňi krpec* (Muránska Zdychava, o. Revúca), dostalo sa komentára gazdinej, ktorá to s jej hustotou trochu prehnala.

Tak ako je územie Gemera geograficky rozličné, je rôznorodé aj nárečovo. Významný slovenský jazykovedec a dialektológ Štefan Tóbiš vo svojej práci *Gemerské nárečia I* (časť 1. Úvod – členenie – charakteristika o rôznorodosti gemerských nárečí) napísal, že „*je v Gemeri toľko väčších nárečových oblastí či nárečí, koľko je v ňom dolín*“ (2018, s. 29). Preto aj samotné pomenovanie polievka sa v gemerských nárečiach vyskytuje v niekoľkých hláskoslovných variantoch. Ide o znaky, ktoré charakterizujú nárečie tej-ktorej časti Gemera.

Varianty *pol'ieuka/polieuka/polievka* sa vyskytujú najmä v juhozápadogemerských nárečiach, kde nedochádza k zmene dvojhĺasky *-ie*. Výnimkou je severná oblasť týchto nárečí, kde dochádza k zmene skupiny *-iev, -ev, -ieu* vnútri slova pred spoluhláskou na *-iou, -ou*, a niektoré lokality stredného

a východného Gemera, kde je dvojhláska *-ie* tiež zachovaná: *Pol'ieuku nad-be jesti* (Kociha, o. Rimavská Sobota); *Poškaj, kím ti pol'ieuka vichláďne* (Muránska Lehota, o. Revúca); *Ešte mi treba zel'ňinová pol'ievku zapražiť a nemá doma aňi kuz masťi* (Muráň, o. Revúca); *Ja im zamiesim pot polievku* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca); *polieuka* (Teplý Vrch, o. Rimavská Sobota; Vlachovo, o. Rožňava).

Ojedinele sa do gemerských nárečí dostal aj variant so zvýraznenou dĺžkou *poli'ieuka*. Tento jav je typickejší pre iné nárečia: *poli'ieuka* (Lukovištia, o. Rimavská Sobota; Kobeliarovo, o. Rožňava).

Forma *poli'ieuka* sa vyskytuje v niekoľkých stredogemerských lokalitách Ratkovskej doliny, kde sa stredoslovenské *-ie* nezmenilo na *-ia*, ako inde v strednom Gemeri, ale na *-iä*: *Mám rát pacalovú poli'ieuku* (Ratkovská Suchá, o. Rimavská Sobota); *Otedz vivalev oši a mrlajúcki „klinec do poli'ievki, klinec do poli'ievki“, išo pohláďač noví* (Rybník, o. Revúca); *Vikidňi uš tú poli'ieuku hät, bo je už zbrizgnúťa* (Ratkovské Bystré, o. Revúca); *gágoriková poli'ievka* (Hrlica, o. Revúca).

Podoby *poliauka/poliavka/poli'ieuka* sú následkom zmeny dvojhlásky *-ie* na dvojhlásku *-ia* charakteristickej pre väčšiu časť Gemera, najmä však pre stredogemerské nárečia okrem niekoľkých obcí v Ratkovskej doline, kde prebehol iný hláskoslovný vývin: *Nešlóf tú poliauku, ve je ešte horúca* (Revúčka, o. Revúca); *Slatkú papriku dávám pre farbu do poliauki* (Turčok, o. Revúca); *Daj si s té poliauki, dobrá je* (Štítник, o. Rožňava); *Poliauka ti vichláďne* (Rochovce, Rožňava); *Nedrgaj me, bo viléjem poliavku!* (Lubeník, o. Revúca); *Prež bi si ti nemahó zesč fšerášnú poliavku?* (Sirk, o. Revúca); *Naš teľo tú poliauku gebríš?!* (Čierna Lehota, o. Rožňava).

Varianty *poli'ieuka/poli'ieuka* do gemerských nárečí prenikli v oblasti stretu so zvolenskými nárečiami na severe juhozápadogemerských nárečí (oblasť okolia Tisovca a Klenovca) a s novohradskými nárečiami v dolnej časti juhozápadného Gemera, pre ktoré je, ako sme už spomenuli, typická zmena *-iev, -ev, -ieu* vnútri slova pred spoluhláskou na *-iou, -ou*: *Koť si povipíjaľi, potom im (host'om) daľi jes poli'ieuku kurácú... mesto paprikášu dávali kishú poli'ieuku* (Klenovec, o. Rimavská Sobota); *Nechľip tú poli'ieuku!* (Tisovec, o. Rimavská Sobota); *Obedovala som dobrú poli'ieuku* (Hnúšťa-Likier, o. Rimavská Sobota); *Ot poli'ieuuki hňil'ie d'ieuuki, ot kapusti chlapci husti* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota).

V časti východogemerských nárečí a v nárečiach gemerského Horehronia sa prejavuje citeľný vplyv blízkych východoslovenských nárečí, napríklad čiastočná strata dĺžky či čiastočný ústup dvojhlasok. Preto sa tu vyskytujú fonetické varianty *poľevka* (Slavoška, o. Rožňava; Vernár, o. Brezno), *poľauka* (Štítnik, Ochtiná, o. Rožňava; Mníšany, o. Revúca), *poľouka* (Rejdová, o. Rožňava): *Haluški se premiju a se sceda, a to je halušková poľouka, dakedi se jedla z brinzou* (Vyšná Slaná, o. Rožňava). V Štítniku a Ochtinej sa vyskytuje aj variant *poľiauka* a vo Vyšnej Slanej sa popri zvukovej podobe *poľouka* zachoval aj variant *poľeuka*. V obci Pača, v minulosti kolonizovanej rusínskym obyvateľstvom, si jej súčasní obyvatelia zachovali znaky rusínskeho nárečia, a teda majú znenie *polifka*.

V gemerských nárečiach, tak ako aj v spisovnom jazyku i iných nárečiach, sú prítomné dvojslovné i jednoslovné pomenovania rôznych druhov polievok. Najbežnejším typom pomenovaní je spojenie substantíva *polievka* s adjektívom vo funkcii zhodného prívlastku, ktorým býva vyjadrená surovina, z ktorej sa polievka pripravuje, závarka alebo prísada, ktorá sa použije do polievky, chuťová úprava polievky či jej spôsob úpravy nejakou prísadou. Tento typ sa však začal používať až neskôr, vtedy, keď polievka prestala byť hlavným, často jediným vareným pokrmom, ale stala sa úvodným jedlom viacchodového stravovania, ktoré sa uplatňovalo v minulosti hlavne v mestách, a vtedy, keď sa aj na vidieku obohatil sortiment pripravovaných polievok: *Kislú poliauku uvarím z vajcí* (Rozložná, o. Rožňava); *Gágoriková poliauka se obišejne varí na svadžbu* (Mokrá Lúka, o. Revúca); *Varímo petruškovú poliauku* (Rochovce, o. Rožňava); *Sliepšacá, zabijášková, kutľavá, kronpl'evá polieuka, zapražaná polieuka* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *pacaľová polievka* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca); *jeblšková poliauka, mliašná (mliaková) poliauka, šminková poliauka* (Revúca); *puľkacia pol'ouka* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota); *bambuškova poľouka* (z kravského alebo ovčieho žalúdka), *roscova poľouka, kvasna poľouka* (Vyšná Slaná, o. Rožňava); *lokšová polievka* (Nandraž, o. Revúca); *haluškovícová pol'iauka* (Ratková, o. Revúca), *halúšková polievka* (Gemerská Poloma, o. Rožňava), *haluško-va pol'ivka* (Pača, o. Rožňava).

Bežným typom dvojslovného pomenovania je spojenie adjektíva vo funkcii zhodného prívlastku a substantíva, prípadne v opačnom poradí, kde

však podstatným menom nie je slovo *polievka*, ale miestny názov suroviny, z ktorej sa polievka pripravuje, a prídavné meno dopĺňa obyčajne chuťovú úpravu alebo spôsob úpravy polievky nejakou prísadou: *Dñez buďem variťi kislí buob na obet* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *A v le'e v horúčavách sa aspon raz do tejžňa vareu kislej buop* (Selce, o. Rimavská Sobota); *Kisl'ie hribi, buob, slatki* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *buob zel'eni* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota); *kisl'ie krompl'e* (Čerenčany, o. Rimavská Sobota); *zapraženie grule, kvasnie grule* (Gemerská Poloma, o. Rožňava).

V gemerských nárečiach je prítomný aj typ dvojslovného názvu tvoreného substantívom, ktoré predstavuje najčastejšie miestny názov suroviny, z ktorej sa polievka pripravuje, a predložkovou konštrukciou vo funkcii nezhodného prívlastku, ktorá približuje obyčajne chuťovú úpravu pokrmu, spôsob úpravy nejakou prísadou, prípadne sa ňou daná surovina bližšie určuje: *Šez vojnu mu bul'i dobre aj pešeňie krompele, kukurišná kaša, na obed bvab na kisko a t'eráz má chud' na švankés!* (Muráň, o. Revúca); *Krompele na kisko uvar!* (Ratková, o. Revúca); *buob na slatko, buob na zeleno* (Muránska Zdychava, o. Revúca); *fizole na kvasno, strúški na kvasno* (Gemerská Poloma, o. Rožňava); *buob na kvasno* (Rejdová, o. Rožňava); *šušovica na husto* (Vyšná Slaná, o. Rožňava).

Častou konštrukciou dvojslovného pomenovania je aj spojenie podstatného mena, ktorým môže byť lexéma *polievka* i miestny názov jej hlavnej suroviny, a substantíva v predložkovom páde vo funkcii nezhodného prívlastku. Tým býva obyčajne vyjadrená dodaná prísada (cestovinová závarka, kúsky mäsa, klobása a pod.), ktorými sa polievka dopĺňa: *Na Krašún bul'i gríbe s klobásou* (Klenovec, o. Rimavská Sobota); *krompele zo širom* (Chyžné, o. Revúca); *poliavka z rezancí* (Lubeník, o. Revúca); *bvab s krúpó* (Sirk, o. Revúca). Podstatným menom sa však môže pomenovať aj dodaná prísada (najčastejšie cestovinová závarka), ktorá je vlastne pomenovaním polievky, a nezhodný prívlastok obyčajne bližšie charakterizuje, o aký druh polievky ide: *s't'eranka z m'liekom* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *s't'eranka z mlekcom, rajbanka z mlekcom* (Vyšná Slaná, o. Rožňava); *šír z m'liekom, lokše z mliekom* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota); *stra-paški s poliavkó* (Sirk, o. Revúca) *rezance s poľoukou, grule s poľoukou* (Vyšná Slaná, o. Rožňava).

Tekutý, obyčajne teplý pokrm, ktorý sa pripravuje so zavarenými prísadami, sa v Gemerí nie vždy označuje slovom *polievka*. Základom jednoslovných názvov sa stalo miestne pomenovanie suroviny, z ktorej bolo jedlo pripravené. Tá tvorí podstatu pokrmu a tekutina je len vedľajší a doplňujúci prvok. Jednoslovné pomenovania polievok sa utvorili viacerými spôsobmi.

Bežným slovtvorným postupom bolo, keď sa ku koreňu miestneho názvu použitej suroviny či spôsobu úpravy polievky pridali rôzne prípony: *slivišánka* (Jelšavská Teplica, o. Revúca), *slivšánka* (Revúca); *tekvišánka* (Čerenčany, o. Rimavská Sobota) *tekvišianka* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota), *tekvičianka* (Tisovec, o. Rimavská Sobota), *tekvišánka* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca), *tekvišánka* (Muránska Zdychava, o. Revúca), *tekvišenka* (Betliar, o. Rožňava); *tekvišianka* (Hrušovo, o. Rimavská Sobota); *zapraženka* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca); *geršňouka* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *brindzouka* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *rascäuka* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota), *roscouka* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota), *rosćoka* (Revúca), *roscieuka* (Ostrany, o. Rimavská Sobota); *pänclóka* (Rybník, o. Revúca); *cesnaška* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota), *cesnaška* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca), *bambuška*¹ (Vyšná Slaná, o. Rožňava); *haluškovica* (Veľké Teriakovce, o. Rimavská Sobota); *haluškovic* (Kameňany, o. Revúca); *mrkvica* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca); *paprikovica* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca); *hruščouník*, *sliväník* (Španie Pole, o. Rimavská Sobota), *parovník* (Ratková, o. Revúca); *kapusnica* (Betliar, o. Rožňava). V Tisovci i Ratkovej sa však slovom *kapusnica*, *kapusnic* označuje pozemok, na ktorom sa pestuje kapusta, teda kapustnísko, a polievka z kyslej kapusty je *kapusniarka*, *kapusnárka*.

Pre gemerské nárečia je typické, že lokálny názov suroviny, z ktorej sa polievka pripravuje, alebo názov prísady či závarky, ktorá sa do polievky pridáva, je zároveň aj názvom polievky z nej pripravenej: *Každú nedelu s porádky nosiel sä na košár obiet podlä toho, chto mäl kelo ovce. F kančuove krüpi, fizole, grüle na kvasno, strüski, v miske halüški, pirohi, záverläki, buchti na mašti (šišky) a celí chleba* (Gemerská Poloma, o. Rožňava). Takto vznikli rôzne jednoslovné pomenovania polievok pripravených z rôznych

¹ bambuch = hovädzí žalúdok

druhov zeleniny a strukovín, vrchných zeleninových listov, voľne rastúcich rastlín. Ide najmä o zeleninové polievky riedke i zahustené, pripravené nasladko i nakyslo: *Ňeviem, so im k tomu buobu navariť, ši halušok, a ši babi napiec?* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *Navarím vám bva-bu, a koj bi vám ani tod nechučiv, tak budete ješč báršva* (Sirk, o. Revúca); *Na vešer navarila mamka bvab a šva s toho zvišilo, bolo aj na ranajki* (Mikolčany, o. Revúca); *buób* (Nižná Slaná, Henckovce, o. Rožňava); *lenča* – polievka zo šošovice (Revúca); *fizole* (Rejdová, o. Rožňava), polievka zo suchej fazule bez mliečnej zátrepy nasladko (v Rejdovej sa rozlišuje pomenovanie pre zelenú a suchú fazuľu); *kapusta* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota), pripravovaná z kyslej a čerstvej kapusty (polievky z kyslej kapusty majú iné pomenovania); *šalát* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca), *šaláta* (Gemerská Poloma, o. Rožňava); *prhláva* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *šoška* (Revúca) – zo štiavu sa väčšinou pripravoval prívarok, ale nezriedka aj nezahustená polievka: *Najtro navarimo šošku, uvidíš, aká je to fajná poliavka* (Lubeník, Revúca); *krúpa* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca): *Na obed zmo mali krúpu (z bvabom)*. Slovo *krúpa* napríklad v Muránskej Zdychave neoznačuje len nahrubo zomleté niektoré zrniny alebo z nich pripravené jedlo, ale aj ľadovec, porov. *Pošuješ, ak trepe na oblok, is'e krupa pada*. V gemerských nárečiach majú kúsok ľadu padajúce ako zrážky častejšie pomenovanie *hrát*. Z vnútorností a podradnejšieho mäsa boli zabíjačkové polievky: *obar* (Čerenčany, o. Rimavská Sobota; Revúca); *obarki* (Tisovec, o. Rimavská Sobota; Gemerská Poloma, o. Rožňava): *Odnes f kandliški do susedou obar!* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *flaki* (Heľpa, Závadka nad Hronom, o. Brezno); *pacale* (Ratková, o. Rimavská Sobota).

V Gemeri majú obyčajne pre mliečne a bryndzové polievky aj lokálny názov závarky v nich použitej, napríklad *trhance* (Šivetice, o. Revúca); *šír* (Klenovec, Kociha, o. Rimavská Sobota), *šír* (Hrnčiarske Zalužany, o. Rimavská Sobota; Sirk, o. Revúca), *čír* (Tisovec, o. Rimavská Sobota), *čír* (Muráň, o. Revúca; Vlachovo, o. Rožňava), *čír* (Rejdová, o. Rožňava): *Mámo dnez dvojakí šír na obet* (Slavošovce, o. Rožňava); *par* (Lubeník, o. Revúca) – *par* je kvások do cesta, do ktorého sa mohli pridať otruby alebo sa robil iba z otrúb, keď nebolo múky. Táto polievka sa varila najmä v pôstnom období: *Idem kus paru uvariť* (Lubeník, o. Revúca).

Rodina či širšia komunita zvyčajne podľa názvu hneď vedela, o akú polievku ide, či kyslú zapražенú alebo inak upravenú, a nepotrebovala ju bližšie určiť. A ak táto potreba vznikla, použili sa zodpovedajúce dvoj- a viac-slovné názvy, ktoré danú polievku bližšie špecifikovali: *polievkovo rezanki brinzovo* (Vlachovo, o. Rožňava) je polievka z nescedenej vody z rezancov dochutená bryndzou, v ktorej sa nechala časť rezancov.

Mnohé jednoslovné pomenovania polievok sú prevzatiami z rôznych jazykov, ktoré sa udomácnili v slovenských nárečiach, alebo vznikli rôznou motiváciou. *Ďemikát* (Potok, o. Rimavská Sobota; Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca), *demikát* (Teplý Vrch, o. Rimavská Sobota; Ratková, o. Revúca; Betliar, Rejdová, o. Rožňava) sa ako bryndzová polievka s kúskami chleba k nám dostala počas valašskej kolonizácie z Rumunska. V niektorých lokalitách, napríklad v Teplom Vrchu (o. Rimavská Sobota) či Ratkovej (o. Revúca), pomenúva nielen túto bryndzovú polievku. V Muránskej Dlhej Lúke i v Gemerskej Polome označuje zapražенú rascovú polievku s kúskami opraženého chleba. No a v Betliari sa pod týmto názvom skrývajú obe polievky.

Pomenovanie *jucha* (Tisovský Hámor, Kyjatice, o. Rimavská Sobota; Muránska Dlhá Lúka, Mokrú Lúka, o. Revúca; Kobeliarovo, Betliar, Gemerská Poloma, Rejdová, o. Rožňava) má južnoslovenský pôvod. V chorvátčine i slovinčine je to dodnes pomenovanie pre polievku. V slovenských nárečiach označuje tak vodu z kyslej kapusty, ako aj na rôzne spôsoby pripravovanú polievku z kyslej kapusty a vody: *Naber si juchu, dala som do né aj mäsenva šrevo* (Sirk, o. Revúca); *Odñez aj t'etke koštovať s téj juchi!* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca); *Taká je tá jucha, len tag vlasi ščiapje* (Sirk, o. Revúca) – je veľmi kyslá.

Názov *kisel'* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota; Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca), *kisel* (Prihradzany, o. Revúca), *kisiel* (Vyšná Slaná, o. Rožňava) v Muránskej doline slúžil ako všeobecné pomenovanie kyslých polievok. V južných obciach Gemera tak označovali polievku, do ktorej zavarili proso, krúpy alebo ryžu, okyslili ju kapustnou *juchou*, a ak bolo, pridalo sa aj údené mäso a nakoniec sa zatrejala. Vari najznámejším kyselom v Gemeri bola polievka pripravená zahustením vody, v ktorej sa varili chýrne gemerské gulky, a pridaním mlieka alebo smotany: *Naber si aj kiselu gu gulkám* (Prihradzany, o. Revúca); *Voda, fktoré se gulki varili, se zatrepe*

zátrepkó a pretim se pridá aj kuz bopkoviho listu, to se volá kisel (Lubeník, o. Revúca). V Muránskej Dlhej Lúke (o. Revúca) pripravovali kysel' aj zo sliviek: *kisel' zo slivok*. Slovo *kisel'* sa dostalo aj do ľudovej frazeológie: *Má sa ako mucha f kisel'u* (Rimavská Sobota) – je v zlom položení; *Už nebude doma dlho kisel preliavať* (Revúca) – onedlho sa vydá (o slobodnej dievke). A o čom vypovedá povrávka z Revúcej *kisel, tri dni ti na bred'e visel, ťažko dnes určiť*.

Pomenovanie zabíjačkovej polievky (ovaru) *grecupa* (Betliar, o. Rožňava), *gredzuba* (Vyšná Slaná, o. Rožňava) sa do gemerských nárečí dostalo z nemčiny. Iný druh zabíjačkovej polievky, pripravovanej z podbradku, plúc, prípadne aj z iných vnútorností, sa v Šumiaci (o. Brezno) nazýva *zahltaneč* (v iných gemerských lokalitách *obar, obarki*). Jej názov je zrejme motivovaný tým, že sa tento pokrm pripravoval obyčajne len raz ročne pri zabíjačke, preto bol vzácny a chutný, a to až tak, že sa ním konzumentmi išli zadrhnúť – zahltáť.

Na gemerskom Horehroní dostala sýta hrstková polievka pripravovaná z viacerých druhov strukovín, niekedy aj s pridaním koreňovej zeleniny prípadne údeniny, pomenovanie *procesia*. Motiváciou tohto názvu je „množstvo“, pretože v polievke je toľko rôznych surovín ako ľudí na procesii.

Tunka – polievka zo zemiakov a z kyslej kapusty zapražená múkou, s opraženou slaninkou získala takýto názov vo Vlachove pri Rožňave preto, že je *túná* – lacná. Dala sa pripraviť aj v chudobnejších domácnostiach, kde sa našlo trochu kyslej kapusty i pár zemiakov, slaninka sa mohla aj vynechať a zahustiť sa dala miesto múky aj postrúhaným zemiakom.

Polievka, ale aj prívarok z mladých listov kapusty, kalerábu, repy či žihľavy v Kokave nad Rimavicou (o. Rimavská Sobota) dostala pomenovanie *podlupke*, v Kameňanoch neďaleko Revúcej *podlupki*, v Rudnej pri Rožňave *podlupka: Mama navarila na obet podlupke; To si kisko spravila tia podlupki*. Názov je pravdepodobne motivovaný tým, že listy, z ktorých sa jedlo pripravuje, sa musia odlúpnuť.

Iné staršie polievky majú dnes už ťažko dešifrovateľnú motiváciu názvu (Smatana, 2005, s. 271). Sú to napríklad *šajtl'ava* (gemerské Horehronie), *cicvara* (Veľké Teriakovce, o. Rimavská Sobota) – polievka z vody, v ktorej sa varili zemiakové halušky, pričom sa v nej nechávalo niekoľko halušiek, dochutená bryndzou; *chamuľa* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota) – po-

lievka aj kaša zo zemiakov alebo z múky, prípadne z oboch surovín; *ciberej* (Krušná, o. Rožňava) – kyslá polievka, no v Rudnej (o. Rožňava) ovocná polievka zo sliviek alebo z jablák; *hartovanka* (Rudná, o. Rožňava) – polievka z haluškovej vody, ktorá sa pripravovala buď iba pridaním bryndze, alebo aj zopár zemiakov a zatrepala sa. Niektoré z týchto polievok sa už dnes nevaria, upadli do zabudnutia, no ich názvy zostávajú v nárečovej slovnej zásobe, iné majú v iných nárečiach odlišné názvy.

V príspevku sme nespomenuli všetky gemerské názvy polievok, napríklad žartovné expresívne pomenovania či individuálne pomenovania známe len určitému spoločenstvu (rodine, obci a pod.). Nezamerali sme sa ani na etnologické hľadisko, ktoré tiež pokladáme za dôležité pri spracúvaní takéhoto materiálu, čo je zároveň inšpiráciou na jeho ďalšie štúdium. Dúfame, že za to *nedostaňeme jazikovej poľiouki* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota).

LITERATÚRA

Archív nárečových textov. Dialektologické oddelenie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied.

BÁRDI, Miroslav: Nárečie v obci Čerenčany alebo radosť z poznania tohto nárečia. Čerenčany 2021. 88 s.

BRUSNIČAN, Milan: Juhovýchodná rečová a nárečová hranica stredného Gemera. In: Vlastivedné štúdie Gemera 5. Zost. J. Bolfik. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1987, s. 152 – 276.

DILLBERGEROVÁ, Sylvia: Tradičná strava. In: J. Michálek a kol. Gemer a Malohont. Národopisná monografia. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2011, s. 188 – 211.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 1., 2. zv. Vedúci red. kol. J. Botík – P. Slavkovský. Bratislava: Veda 1995. s. 484 + 448.

Kartotéka Slovníka slovenských nárečí. Dialektologické oddelenie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied.

KRAČÚN, Ondrej: Paskudníci a rejdovčina. Tlač: OTOPRINT 2017. 135 s.

KRAČÚN, Ondrej: Slovník nárečia v Rejdovej. Rejdová 2012. 108 s.

Krátky slovník nárečia gemerského podľa Dr. Samka Bakoša. Zv. 2. Bratislava: Print-Servis 1994. 182 s.

Krátky slovník nárečia slovenského gemersko-malohontského z Klenovca podľa Marty Čomajovej. Zv. 21. Bratislava: Print-Servis 1998. 196 s.

Ľudové jedlá (Dotazník na výskum nárečovej lexiky). Pripravil J. Nižnanský. Bratislava: Dialektologické oddelenie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV 1974, otázky 12 – 33.

GALLO, Ján: Muránska Zdychava. Premeny tradičných foriem spôsobu života a kultúry v jednej z gemerských dedín. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach 1983. 335 s.

MARKUŠ, Michal: Súčasný stav bádania o ľudovej strave na Slovensku. In: Slovenský národopis, roč. XVII, č. 4. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1969, s. 493 – 546.

- MARKUŠ, Michal: Ludová strava v obciach Rudná a Krušná. In: Gemer. Národopisné štúdie 2. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1976, s. 175 – 209.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nárečový slovník. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1982. 272 s.
- ROMAN, Ján: Kokavské nárečie. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1976. 88 s.
- Slovník nárečových slov, výrazov, viet, krátkych próz, básní a spomienok. Zost. D. Červenáková. Gemerská Poloma 2012. 96 s.
- Slovník slovenského jazyka. 1. – 6. zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1968.
- Slovník slovenských nárečí. 1. – 3. zv. Red. 1. a 2. zv. I. Ripka, 3. zv. A. Ferenčíková. Bratislava: Veda 1994, 2006, 2021.
- Slovník starých materí a starých otcov na Horehroní. Zost. M. Plavucha. Vydal vlastným nákladom M. Plavucha vo vydavateľstve Dali 2008. 122 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. 1. – 4. zv. Red. 1. zv. K. Buzássyová – A. Jarošová, 2. zv. A. Jarošová – K. Buzássyová, 3. a 4. zv. A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006, 2011, 2016, 2021.
- KOLEŠÁR, Ján: Rejdová. Monografia obce. Košice: Agentúra Sáša 2013. 340 s.
- SMATANA, Miloslav: Polievka naša každodenná. In: Zo studnice rodnej reči. Zost. K. Balleková, M. Smatana. Bratislava: Veda 2008, s. 276 – 279.
- ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Ed. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 220 s.
- TÓBIK, Štefan: Gemerské nárečia I. Časť prvá. Úvod – členenie – charakteristika. Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 176 s.
- TÓBIK, Štefan: Gemerské nárečia I. Časť druhá. Gemerská nárečová čítanka. Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 448 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- <https://www.majgemer.sk/gemer/zdravie/kucharska-pomocka-do-nasej-ankety-gemerska-kuchyna>.
- <https://www.youtube.com/watch?v=2Y6g2s4Qz90>.

ROZLIČNOSTI

Pár poznámok o slove brownie/brownies

Slovo *brownie/brownies* pomenávajúce druh sladkého koláča nie je v slovenčine nové, bežne sa používa v písomnom aj ústnom jazykovom prejave. Stretávame sa však s dvomi podobami na označenie jednej konkrétosti – *brownie* aj *brownies*. Otázky týkajúce sa tohto slova sme zaznamenali aj v jazykovej poradni JÚLEŠ SAV.

Pozrime sa na používanie tohto slova. Ako sme už uviedli, v slovenských textoch sa používajú obidve neadaptované podoby, so zdomácnenou pravopisnou podobou sme sa zatiaľ v jazykovej praxi nestretli. Ak by sme sa chceli vyhnúť anglickej výpožičke, mohli by sme použiť označenie *čokoládový koláč(ik)*. Domnievame sa však, že toto spojenie by nemuselo vyjadrovať jednoznačný význam, ktorý slovo *brownie/brownies* má. Pri slove *brownie* (v pluráli *brownies*; prípona *-s* je v angličtine typická pre plurál) sa v publikácii Veľký slovník anglicko-slovenský a slovensko-anglický (Lingea 2014, s. 90) v prvom význame uvádza, že ide o „koláčik alebo sušienka s čokoládovou príchuťou a orieškami“, podobný význam nájdeme aj v anglickom výkladovom slovníku Oxford Learner’s Dictionaries¹, v ktorom sa uvádza: 1. a thick soft flat cake made with chocolate and sometimes nuts and served in small squares (hutný mäkký plochý koláč, ktorý je vyrobený z čokolády, niekedy s pridaním orechov, a podáva sa v malých štvorčekoch; voľný preklad autorky). Z výkladu usudzujeme, že ide o špecifický druh čokoládového koláča, a nazdávame sa, že prevzatie uvedeného anglicizmu má svoje opodstatnenie.

Používanie slova *brownie*, resp. *brownies* v jazykovej praxi sme si overili v slovenských jazykových korpusoch². Po zadaní hesla *brownie* nájdeme v korpuse Omnia Slovaca 1 096 dokladov, z toho sa 861 dokladov týkalo koláča,

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

¹ Slovník je dostupný na <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.

² V korpuse Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01), ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLEŠ SAV, a v Slovenskom národnom korpuse dostupnom na <https://bonito.korpus.sk/>.

napr. *Na bezlepkový brownie som pomaly aj zabudla.* – **Brownie môžete poliať čokoládou a ozdobiť mandľovými lupienkami.** V poslednej verzii SNK sme našli 17 dokladov, len 11 z nich sa týkalo koláča, napr. *Radšej si dám horkú čokoládu, zmrzlinu alebo dobrý koláčik brownie.* – *Podobne aj Tracy Martellová z Calgary nahradila obľúbený americký koláč brownie doma upečenou verziou a prestala chodiť na návštevu do USA.* – *Skutočne si nedáš ani jeden brownie?* Na podobu brownies sa v korpuse Omnia Slovaca nachádza 2 131 dokladov, z toho 2 102 ako označenie koláča, napr. *Upečené brownies je na dotyk pevné a lesklé, akoby prikryté krehkou škrupinou.* – *Koláčik neskúšajte so špajdl'ou, brownies má byť vo vnútri vlhký.* V SNK je slovo doložené 48-krát, 38 z nich v hľadanom význame, napr. *Upečte si podľa našich receptov lahodné brownies alebo si uvarť čokoládu s koňakom.* – *Skúste ho použiť do brownies namiesto hnedého cukru a spoznáte jeho skutočnú rafinovanosť.* Vidíme, že v slovenských textoch zatiaľ prevažuje použitie anglickej plurálovej podoby brownies.

Čo sa týka rodu, pri podobe brownie, ak sa používa v slovenčine na vyjadrenie singuláru a vieme to jednoznačne určiť, prevláda mužský rod, napr. *No čokoládový brownie nesklamal...* – *Našla som si recept na cuketový vegánsky brownie...* – ... *nechala si pribaliť aj mini brownie, ktorý chutil ako nebo,* menej stredný rod, napr. *Ako dezert urobím čokoládové brownie, ktoré máš rád.* Našli sme aj pár dokladov, v ktorých sa na vyjadrenie singuláru použila anglická plurálová podoba brownies, a v tých prípadoch, keď sme to vedeli jednoznačne určiť, ako podstatné meno mužského rodu: *Krásne čokoládový a vláčný brownies.* – ... *je to najlepší brownies, aký som kedy jedla!!!* Pri tvare brownies sa však ukazuje tendencia používať ho v slovenčine na vyjadrenie množného čísla, o čom svedčia tieto doklady: *chutné fit čokoládovoproteínové brownies, ktoré vám dodajú energiu.* – *Ak sú na vás brownies príliš suché, dajte si na ne šľahačku.* – *Upečené brownies by sa už nemali v strede triasť...* Je však potrebné dodať, že pri oboch formách sa najčastejšie vyskytovali tvary, pri ktorých bez širšieho kontextu nebolo jasné, či ide o stredný rod singuláru alebo o plurál, napr. *čokoládové brownie, fazuľové brownies.* V niektorých spojeniach sa oba tvary používali aj ako nesklonné adjektíva, napr. *brownie sušienky, brownie vrstva, brownie krém, brownies torta, brownies cesto, brownies štruktúra.*

Keďže sa v slovenčine používa singulárová aj plurálová podoba, teda brownie aj brownies, hľadali sme analogické prevzatia z angličtiny. Napríklad slová *čips* (z anglického *chip* – tenké kúsky vypraženého zemiaka, lupienky),

keks (z anglického *cake* – koláč, zákusok) alebo *komiks* (z anglického *comic* – príbeh tvorený sériou obrázkov a krátkych textov) zdomácnili tak, že ich anglická plurálová podoba funguje v slovenčine ako singulár, máme teda *čips* – *čipsy*, *keks* – *keksy*, *komiks* – *komiksy*. Na základe tejto analógie môžeme uvažovať aj o tom, že v slovenčine sa ustáli v singulári pôvodne anglický plurálový tvar *brownies* a v pluráli *browniesy*, to však ukáže až jazyková prax. V súčasnosti sme zaznamenali niekoľko dokladov na takéto skloňovanie, napr. *Ranná káva s mandľovým browniesom a o pár minút zrýchlený tep a EKG. – Chuťovo je tento koláčik podobný browniesu... – Ten vôbec nemal konzistenciu ozajstného browniesu... – Nebola som sama, kto od začiatku nadržiaval browniesom*. Pri anglickej plurálovej podobe *brownies* je potencia tvorby adjektív s príponou *-ový/-ová*, čo ukazujú aj doklady z korpusov, napr. *browniesová vláčnosť mu ostala*, či na odvodzovanie nových slov, napr. hovorovej podoby *browniesky*: v *týchto brownieskach*. Rozdiel oproti ostatným spomínaným príkladom je aj v tom, že kým pri slove *čips*, *keks* a *komiks* došlo už k úplnej pravopisnej adaptácii podľa výslovnosti, slovo *brownies* sa stále používa v pôvodnej anglickej pravopisnej podobe, ide však o novšie prevzatie a len čas ukáže, ako sa toto slovo bude správať v slovenskom jazykovom systéme.

Z uvedeného vyplýva, že v slovenčine nie je zatiaľ ustálená ani jedna podoba, používajú sa oba varianty *brownie* aj *brownies*, sú však evidentné tendencie spájať aj v slovenčine anglickú singulárovú podobu so singulárom a anglickú plurálovú podobu s plurálom. Pokiaľ je možné jednoznačne určiť, o aký rod a číslo ide, obe slová sa častejšie používajú v mužskom rode. Pri forme *brownies* registrujeme skloňovanie v jednotnom aj v množnom čísle, a keďže je potenciálne sklonná, je väčšia pravdepodobnosť, že sa zaradí do nášho gramatického systému. Nemôžeme však odmietnuť ani singulárový tvar *brownie*, ktorý však zostáva nesklonný a používa sa ako podstatné meno v strednom aj mužskom rode.

Daša Cimermanová
Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Veľký slovník anglicko-slovenský a slovensko-anglický. Bratislava: Lingea 2014. 1 630 s.

SPRÁVY A POSUDKY

Professor Pavol Žigo – neveriteľné – sedemdesiatročný

Lebo kto má, tomu sa pridá a bude mať hojne...

Tento citát zrejme nepatrí pri podobných príležitostiach medzi najfrekventovanejšie, no ja mám neodbytný pocit, že v prípade takých činorodých ľudí, akým je i náš jubilant, najlepšie vystihuje situáciu spojenú s dosahovaním ich životných míľnikov.

Pavol Žigo, významný slovenský lingvista a dlhoročný vysokoškolský pedagóg, sa narodil 25. apríla 1953 v Lučenci, jeho skutočné rodinné korene však treba hľadať v sotva 12 kilometrov vzdalenej novohradskej obci Lovinobaňa. Po absolvovaní gymnázia vo svojom rodnom meste vyštudoval odbor slovenský jazyk – ruský jazyk na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (s jednoročnou „zachádzkou“ na Štátnej univerzite v gruzínskom Tbilisi). V r. 1984 získal vedeckú hodnosť CSc., o štyri roky neskôr vedecko-pedagogický stupeň docent a v r. 1998 titul profesor.

Jeho cieľavedomosť a vysoká profesijná morálka už počas štúdií neostali nepovšimnuté. Po nevyhnutnej prestávke strávenej povinnou prezenčnou vojenskou službou v r. 1977 získal miesto na Katedre slovenského jazyka FF UK, ktorej napokon odovzdal vyše 40 rokov svojho života. Istý čas tu pôsobil aj vo funkcii prodekana (v r. 1997 – 2000 pre vzdelávaciu činnosť, v r. 2000 – 2003 pre vedeckú činnosť), člena vedeckej rady FF UK, člena či predsedu spoločných odborových komisií pre doktorandské štúdium vo vedných odboroch slovenský jazyk a literatúra, všeobecná jazykoveda, slavistika – slovanské jazyky a literatúra, ako aj rigorózneho komisie slovanská filológia: ruský jazyk. Za ten čas mu rukami prešlo množstvo poslucháčov – vysokoškolských študentov, doktorandov, ale aj frekventantov slovakistického letného seminára Studia Academica Slovaca. Jeho pedagogický záber ďalej rozšírilo ročné lektorovanie slovenského jazyka na Katedre slovanských filológií Filologickej fakulty Štátnej univerzity M. V. Lomonosova v Moskve (1979 – 1980) a neskôr prednášky na univerzitách v Tbilisi (1987) a v Budapešti (1988 a 1993 – 1994).

Druhým domovským pracoviskom prof. Žiga sa v r. 2004 stal Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. Žiaľ, tu tiež – ako to už v našich „komorných“ slovenských podmienkach chodí – musel časť svojho vzácneho vedeckého času obetovať vedecko-organizačnej činnosti, keď na svoje plecia nesebecky zobral funkciu zástupcu riaditeľa (v r. 2007 – 2010) a následne riaditeľa (v r. 2010 – 2014) tejto inštitúcie.

Pavol Žigo sa za desaťročia svojej dejateľnosti podieľal na riešení niekoľkých desiatok vedeckých projektov. Na rozvíjanie projektovej činnosti pomocou vládnych grantových schém dozeral aj ako predseda Komisie VEGA pre estetiku, jazykovedu a vedy o umení, člen Predsedníctva VEGA a člen a podpredseda Výkonného výboru VEGA. Bol predsedom Vedeckého kolégia SAV pre vedy o jazyku, literatúre a umeniach. Je dlhoročným členom výboru, podpredsedom a od r. 2022 predsedom stavovskej Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. Bol (a čiastočne dodnes je) členom viacerých vedeckých orgánov a odborných komisií, ako sú Dialektologická komisia pri Medzinárodnom komitáte slavistov, Medzinárodná komisia pre Slovanský jazykový atlas pri Medzinárodnom komitáte slavistov, Ústredná jazyková rada (poradný orgán ministra kultúry SR v otázkach štátneho jazyka), Kodifikačná komisia pri JÚĽŠ SAV, Pravopisná komisia pri JÚĽŠ SAV, Slovenská onomastická komisia (aj ako tajomník či predseda) a Atestačná komisia JÚĽŠ SAV. Popritom pôsobil a pôsobí v redakčných radách viacerých domácich (Kultúra slova, Slovenská reč, Jazykovedný časopis) i zahraničných časopisov (Magyar Nyelvőr, Eslavística Complutense), ako aj periodického zborníka Studia Academica Slovaca a je zodpovedným redaktorom či spoluredaktorom množstva zborníkov. Za jeho vedecké, organizačné a pedagogické zásluhy mu bolo udelených viacero ocenení, napríklad Pamätná medaila Univerzity Komenského (2009, 2019), Strieborná medaila Univerzity Komenského (2013), Cena Literárneho fondu za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2014 v kategórii spoločenských vied (za prácu *Verbálne kategórie aspekt a tempus v slovenčine*, spoluautorka M. Sokolová), Medaila Blaže Koneského (2022, od Macedónskej akadémie vied a umení).

Nie je žiadnym tajomstvom, že Pavol Žigo kladie pri svojom jazykovednom bádani veľký dôraz na diachronické hľadisko, prístup opierajúci sa o hlbšie poznanie a poznávanie historických faktov a súvislostí medzi nimi a usúvzťažňujúci v súčasnosti pozorovateľné (nielen) jazykové javy s ich d'aleko-

siahlejším kontextom. Takýto prístup dnes už, žiaľ, nie je veľmi „v móde“. Medzi témami, ktorými sa pán profesor zaoberá, nachádzame vývin slovenského jazyka, vývin našej lexiky vrátane onymického názvoslovia, skúmanie výsledkov jazykových kontaktov, vybrané otázky historickej morfológie a syntaxe, ale najmä slovenskú a slovanskú dialektológiu. Občas však koketuje i s porovnávacou jazykovedou, a to nielen vo vzťahu k ruštine či k svojmu tretiemu študijnému jazyku – gruzínčine, a nevyhýba sa ani popularizačnejším článkom a príspevkom s vlastivednou či jazykovokultúrnou tematikou.

Aj rýdzo enumeratívny výpočet oslávencovej odbornej a vedeckej produkcie by zabral značnú časť plochy tohto čísla časopisu, preto si na získanie komplexnej informácie dovoľím čitateľov odkázať na iné zdroje, napr. publikácie Slovenskí jazykovedci (voľne dostupné na oficiálnych stránkach JÚLŠ¹) či osobný medailón zamestnanca na stránkach SAV². Na tomto mieste spomeniem zo staršieho obdobia len tie najvýznamnejšie tituly a sústreďím sa viac na náčrt jeho tvorby za posledných desať rokov.

Asi najširší dosah majú jubilantove všeobecne známe monografie *Dejiny spisovnej slovenčiny* a *Príručka k dejinám spisovnej slovenčiny*, ktoré napísal spolu s už nebohým prof. Rudolfom Krajčovičom a vyšli v niekoľkých vydaniach. Medzi ďalšími prácami nepochybne vynikajú monografie *Katégoria času v slovenskom jazyku* a *Analógie a anomálie v substantívnej deklinácii slovanských jazykov*. Nemožno však nespomenúť neľahkú službu, ktorú Pavol Žigo pre slovenskú jazykovedu zodpovedne a so čťou vykonal, keď z rukopisnej pozostalosti prof. Eugena Paulinyho pripravil na vydanie jeho dôležité dielo *Vývin slovenskej deklinácie*.

Dlhodobu spolupracuje na mnohozväzkovom *Slovenskom jazykovom atlase*, jednom z najvýznamnejších slavistických projektov, od r. 1987 ako člen medzinárodnej pracovnej skupiny a od r. 1990 člen Medzinárodnej komisie pre SJA pri Medzinárodnom komitáte slavistov (od r. 2010 predseda slovenskej národnej komisie pre SJA), pričom v r. 2000 – 2019 zastával post predsedu jej počítačovej sekcie. V rámci už vydaných titulov nachádzame jeho autorský príspevok v piatich zväzkoch foneticko-gramatickej série i v jednom zväzku lexikálno-slovotvornej série atlasu. Pravidelne publikuje v zborníkoch *Slovanský jazykový atlas. Materiály a výskumy* (Obščeslavianskij lingvističes-

¹ https://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/

² https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=user-org-user&user_no=11895

kij atlas. Materialy i issledovanija). V posledných rokoch sa však intenzívne venuje najmä autorským a redakčným prácam na pripravovanom zväzku foneticko-gramatickej série s názvom *Deklinácia substantív*, na ktorého eventuálnom vydaní bude mať bez pochybovačného preháňania levi podiel a zásluhu. Práca na tomto zväzku atlasu si vyžaduje extenzívne štúdium odbornej literatúry z celého slovanského sveta, ako aj opakované analyzovanie a vzájomnú konfrontáciu zdrojových materiálov. Preto nie je ničím prekvapujúcim, že uvedená problematika zároveň tematicky saturuje významnú časť autorovej publikačnej činnosti. Získané poznatky pretavil do viacerých štúdií, v ktorých sa venoval nielen morfológickým (*Variantnosť koncoviek -a/-u v genitíve singuláru neživotných maskulín*, *Hranica neurčitosti v retrospektíve aj perspektíve*, *Pár metamorfóz substantívnej deklinácie slovanských jazykov*), ale aj teoreticko-metodologickým aspektom (*Substantívna deklinácia – samostatný problém /nielen/ Slovanského jazykového atlasu*, *K probleme kartografovania substantívnych paradig v dialektach slavjanskich jazykov*, *Perspektívy komplexnej interpretácie substantívnej deklinácie v Slovanskom jazykovom atlase*). Všimol si i lexikálne súvislosti vybraných javov (*Pomenovanie ded a bab/ka/ /nielen/ v slovenských nárečiach cez prizmu Slovanského jazykového atlasu*, *Pomenovanie manželkinho brata /nielen/ v slovenských nárečiach*, *Pomenúvanie členov rodiny v retrospektíve a súčasnosti*, *Jazykový zemepis – od arealógie k typológii*). Z nových informácií profituje i študentská verejnosť, ktorej adresoval vysokoškolskú učebnicu *Vývin substantívnej deklinácie v slovanských jazykoch*. Elektronizácii prác na atlase, ktorú v rámci širšieho medzinárodného kolektívu pomáhal presadzovať, sa venoval v štúdiu *Počítačové kartografovanie nárečí v Slovanskom jazykovom atlase*.

Ďalším rysujúcim sa okruhom jubilentových prác v poslednom desaťročí je slovesná morfológia (monografia *Verbálne kategórie aspekt a tempus v slovenčine*, zborníkové štúdie *Typológia deja v rámci vzťahu tempus – aspekt*, *Kategórie aspekt – tempus – modus a topológia deja*, *Topológia deja v registri aspekt – tempus – modus*, *Aspektuálno-temporálno-modálne korelácie*). Občas si „pripomenie“ aj jazykovednú disciplínu, v ktorej pred neuveriteľným časom – čerstvo zbavený svojej vojenskej povinnosti – tak odhodlane vstúpil na pole lingvistickej produkcie (vracia sa k nej onomastickými príspevkami *Smilno*, *Miestny názov Smilno* a – v spoluautorstve s archeológom Vladimírom Mitášom – závažnými medziodborovými štúdiami *Lexikálno-sémantická cha-*

rakteristika apelatíva *háj* a *proprii Háj* vo vzťahu k archeologickým náleziskám /archeologická lokalita a motivácia jej názvu z historického a jazykovedného hľadiska/ a Kultúrnohistorické hľadisko pomenovania archeologických nálezísk *Pohanský hrad/Pohanský vrch* a ich motivácia slovom *pohan*).

Aj v rámci tém, ktoré (aspoň ja si to tak predstavujem) sú v jeho prípade skôr pobočné či dokonca oddychové, i keď si ich spracovanie vyžaduje nemenšie štúdium a nasadenie, nám oslávenec s vášňou a zaniatením jemu vlastnými predkladá zaujímavé nové poznatky či interpretácie. Spomeniem aspoň niekoľko štúdií a článkov: *Velkomoravský hlaholský nápis na plakete z Bojnej* a *Neznámy text na plakete z Bojnej* (identifikácia a rozbor textového fragmentu na vzácnom historickom artefakte), *Schola Salernitana z jazykového hľadiska*, *List od pána od Turých z hradu a z tvrze našej Uzdin*, *Jazyková charakteristika spisu Alchýmie Magistra Frederika Æ od Železných vrát*, *Kultúrne varianty jazyka v Knihe kromrichtrov*, *Podstata duchovnej kultúry z jazykovedného hľadiska*, *Častica da v slovenskom jazyku*. K nim treba prirátat' mnohé popularizačnejšie ladené príspevky v časopise *Kultúra slova* a obísť nemožno ani reprezentatívnu monografiu *Lovinobaňa: história, príroda a spoločnosť*, do ktorej okrem editačného vkladu prispel aj autorstvom viacerých kapitol.

Možno len skonštatovať, že uvedený (hoci neúplný) výpis jubilantovej publikačnej činnosti predstavuje bohatý scientometricky ladený materiál na podstatné rozšírenie jemu venovaného hesla v budúcich vydaniach Encyklopédie jazykovedy. Nám však nášho vzácného učiteľa, kolegu a priateľa Pavla Žiga zďaleka nedefinuje len jeho úctyhodná tlačaná produkcia. Inšpiruje nás už spomenutou pretrvávajúcou vášňou k nášmu jazyku, svojou túžbou vždy novým spôsobom a z nových uhlov pohľadu ho objavovať a spoznávať, svojou závideniahodnou energiou odhaľovať v ňom aj netušené súvislosti – nie cestou skratky či letného prechádzania po synchronnom povrchu, ale „hlbokou orbou“ – a svojou silnou vnútornou motiváciou prekonávať na ceste k tomuto cieľu najrozličnejšie prekážky.

Želáme nielen jemu, ale i sami sebe, aby na nás ešte dlhé roky pravidelne nezištne a s láskavou trepezlivosťou prenášal túto svoju výnimočnú „posadnutosť“. Vivat!

Martin Chochol
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

K jubileu Márie Šimkovej

17. apríla 2023 sa okrúhleho životného jubilea dožila naša kolegyňa PhDr. Mária Šimková, Ph.D., ktorá sa vo svojom profesijnom smerovaní venovala korpusovej lingvistiky, súčasnej slovenčine z hľadiska jej lexikografického a počítačového spracovania aj konfrontačnému výskumu slovenského a českého jazyka.

Mária Šimková absolvovala štúdium slovenského jazyka a histórie na prešovskej Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Rok po skončení štúdia pôsobila ako odborná asistentka na Pedagogickej fakulte v Prešove UPJŠ v Košiciach. V roku 1988 nastúpila na študijný pobyt do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave, kde pokračovala vo svojej práci viac ako 30 rokov, až do roku 2020. Popritom pôsobila aj na viacerých vysokých školách (na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave /1995 – 1997, 2010 – 2014 a 2016 – 2017/, na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave /1999 – 2001/ a v r. 2004 na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne).

Od roku 2002 sa stalo jej pôsobiskom oddelenie Slovenského národného korpusu, ktoré vybuďovala nielen staviteľsky (rekonštrukcia a zariadenie podkrovia budovy na Panskej ulici v Bratislave, kde oddelenie dodnes sídli), ale aj personálne a odborne. Ako zodpovedná riešiteľka realizovala štyri etapy tvorby a budovania Slovenského národného korpusu: v rokoch 2002 – 2006 *Vybudovanie Národného korpusu slovenského jazyka a elektronizácia jazykovedného výskumu*, v rokoch 2007 – 2011 a 2012 – 2016 *Budovanie Slovenského národného korpusu a elektronizácia jazykovedného výskumu na Slovensku (druhá a tretia etapa)* a v rokoch 2017 – 2021 *Tvorba a rozvoj Slovenského národného korpusu (IV. etapa)*¹. Mária Šimková získala so svojím kolektívom v roku 2005 Cenu Slovenskej akadémie vied za budovanie infraštruktúry pre vedu.

V „predkorpusovom“ bádateľskom období života jubilančky môžeme sledovať jej výskumnú orientáciu najmä na syntaktické otázky, napr. *O nominalizácii vedľajších časových viet* (1989), *Syntakticko-pragmatická analýza korešpondencie Ivana Kadlečíka* (1993), na komunikáciu, napr.

¹ Štvrtú etapu riešenia viedla do 31. 12. 2020.

Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii (1991), *Kondenzačné a nekondenzačné javy v hovorenej reči* (1992), na výskum jazyka v náboženskej oblasti, napr. *Biblické vlastné mená v súčasnej slovenčine* (1994); *Reflexia (kresťanského) duchovného sveta v jazyku (Nebo/raj – peklo/očistec)* (1996), ale aj na špecifické jazykové javy v dielach a idiolekte vybraných autorov, napr. D. Tatarku – *Jazyk(y) a reč v Navrávačkách s Dominikom Tatarkom* (2000), *Navrávačky Dominika Tatarku: človek, rozprávanie, text* (2003), či M. Rázusa – *Jazykové prostriedky vo vybraných dielach Martina Rázusa (analýza na báze textov Slovenského národného korpusu)* (2008).

Od roku 1997 pracovala Mária Šimková cielene s tzv. malými slovnými druhmi, a to s osobitným dôrazom výskumného zámeru na ich spracovanie pre *Slovník súčasného slovenského jazyka (Z gramatiky a lexikografie tzv. malých slovných druhov*, 1991; *Príslovky a častice celkom, úplne – vôbec*, 2002; *Slovnodruhovú príslušnosť vetných prísloviok*, 2002; *Tzv. gramatické slová v morfológii a v syntaxi*, 2003; *Spracovanie malých slovných druhov v Slovníku súčasného slovenského jazyka*, 2009). Z malých slovných druhov jej učarovali častice, ktorým sa venovala kontinuálne v podstate až do konca svojho profesijného pôsobenia (*Homonymia v korpuse: častice*, 1997; *Fungovanie častíc na osi pozitívne – negatívne*, 1998; *O lexikálnom význame častíc*, 2001; *Funkcie častíc v komunikácii*, 2004; *Ekvivalencia konštitutívnych častíc a/alebo ich významov v textoch česko-slovenského a slovensko-českého paralelného korpusu*, 2010; *Častice v slovenčine a v češtine*, 2015).

Po vzniku Slovenského národného korpusu jubilantka venovala svoju pozornosť predovšetkým jeho budovaniu a výskumu, ktorý z korpusu vychádza. Publikovala viacero článkov o samotnom projekte (*Slovenský národný korpus – východiská a plány*, 2004; *Čo je možné dozvedieť sa zo Slovenského národného korpusu*, 2004), ale aj o procese jeho stavby (*Reprezentatívnosť korpusa kak lingvističeskaja problema*, 2005) a jednotlivých špecifických anotáciách (*Morfologičeskaja razmetka častic reči v Slovackom nacionalnom korpuse i vozmožnosti jejo ispol'zovanija v processe sozdanija tolkovogo slovaria*, 2008; *Slovenský závislostný korpus*, 2008) či o jeho používaní (*Možnosti využitia Slovenského národného korpusu na štúdium slovenského jazyka*, 2004; *Možnosti a medze lingvistického výskumu v Slovenskom národnom korpuse*, 2006; *Slovenský národný korpus ako pomôcka pri výučbe slovenského jazyka*, 2007).

Pri budovaní Slovenského národného korpusu Mária Šimková vždy podporovala jeho rozširovanie nielen v zmysle dopĺňania nových textov do primárneho korpusu a otvárania spolupráce s poskytovateľmi textov, aby bola zachovaná rôznorodosť štýlov, žánrov a vecných oblastí v ňom, ale dôraz kládla aj na rozširovanie typov korpusov a databáz v jeho ponuke. Tak sa už na začiatku tvorby korpusu začalo s budovaním morfolologickej databázy SNK, v roku 2006 špecializovaného ručne značkovanej korpusu r-mak, od roku 2009 sa budoval Slovenský hovorený korpus, neskôr Historický korpus SNK (od r. 2012), Korpus nárečí SNK (od r. 2014), Slovenská terminologická databáza (od r. 2016) a od roku 2017 Archív nárečí SNK. Dôležité bolo aj vytváranie celkov paralelných a webových korpusov v ponuke SNK, ktoré sa rozširujú dodnes.

Všetky tieto čiastkové projekty boli zároveň prípravou a otvorením cesty na zapájanie oddelenia do medzinárodnej spolupráce, napr. v rámci iniciatív MONDILEX, CESAR, NETWORKS, COST, akcia Parseme a enetCollect, v rámci bilaterálnych slovensko-českých, slovensko-bulharských, slovensko-maďarských projektov či domácich grantových úloh VEGA i APVV.

Po viac ako desiatich rokoch cieleného materiálového rozširovania jednotlivých korpusov podnietila v kolektíve tvorbu publikácií vychádzajúcich z korpusov a na väčšine z nich sa autorsky podieľala. Ide najmä o publikáciu *Skloňovanie podstatných mien v slovenčine s korpusovými príkladmi* (2016), po ktorej nasledovala príprava *Frekvenčného slovníka slovenčiny na báze Slovenského národného korpusu* (2017) a *Frekvenčného slovníka hovorenej slovenčiny na báze Slovenského hovoreného korpusu* (2018), za ktorý s autorským kolektívom získala od Literárneho fondu Cenu za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2018. Publikácie prinášajú používateľom informácie o frekvenciách lexikálnych jednotiek v jednotlivých doménach jazyka. Okrem nich sa venovala aj výskumu dynamických javov v jazyku na báze korpusového materiálu, ktorého výsledky sú publikované o. i. v kolektívnej monografii *Dynamické javy v súčasnej slovenčine a jej výskume* (2018). Záujemcom o korpus, jeho štruktúru, ale aj vyhľadávanie v ňom sú k dispozícii publikácie, na ktorých sa jubilančka podieľala spoluautorsky, no najmä koncepčne a redakčne. Ide o publikáciu *Slovenský národný korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania* (2017) a na ňu nadväzujúcu publikáciu *Slovenský národný korpus. Používanie, príklady, postupy* (2020) obsahujúcu

množstvo praktických cvičení aj s postupmi riešenia, ktoré sú medzi používateľmi korpusu stále veľmi žiadané. M. Šimková vždy osobitne dbala na prinášanie informácií koncovým používateľom korpusu, aby ho mohli efektívne využívať všetci, ktorí s jazykom pracujú profesionálne, napr. jazykóv redaktori, korektori, prekladatelia, učítelia, jazykovedci. Preto okrem článkov a publikácií zameraných na vysvetľovanie práce s korpusom a odborných prednášok doma i v zahraničí vytvorila koncept seminárov orientovaných na osvojovanie si praktických zručností práce s korpusmi. Za dvadsať rokov svojho pôsobenia v Slovenskom národnom korpusu vyškolila stovky záujemcov o prácu s korpusovými databázami na školách všetkých typov, v prekladateľských bunkách Európskej únie, vo vydavateľstvách, ale aj na domácej pôde počas seminárov, ktoré oddelenie pravidelne ponúka verejnosti dodnes. Jej meno bolo späté aj s popularizačnou činnosťou ešte v čase, keď sa podujatia ako Noc výskumníkov či Vedecký veľtrh len začínali a svoje stánky mali na nich zaistené výhradne prírodné a technické vedy. Práve jej zásluhou sa slovenská jazykoveda dostala na tieto podujatia, takže záujemcovia o jazyk sa vždy hŕfnie pristavovali pri stánku s označením Slovenský národný korpus, Jazykovedný ústav L. Štúra SAV. V tej „dávnej“ minulosti to bol na poli popularizácie lingvistikého výskumu obrovský úspech.

Mária Šimková počas vyše troch desaťročí svojho pôsobenia v slovenskej lingvistiky edične pripravila desiatky zborníkov, (spolu)organizovala množstvo domácich aj zahraničných podujatí, pod jej vedením sa dlhé roky pripravovala bienálna medzinárodná vedecká konferencia Slovko a zborníky z nej, neskôr i osobitné čísla Jazykovedného časopisu s konferenčnými príspevkami. Svoje skúsenosti a rozhl'ad prinášala aj do pravopisnej a kodifikačnej komisie pri Jazykovednom ústave L. Štúra SAV, do redakčnej rady časopisu Kultúra slova, do Slovenského výboru pre program UNESCO Pamäť sveta, do Edičnej rady SAV, do Vedeckej rady Ústavu Českého národného korpusu Filozofickej fakulty Karlovej Univerzity v Prahe, do komisie Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR pre posudzovanie aktivít v spoločenských vedách a humanitných vedách v rámci zastúpenia SR vo výskumných infraštruktúrach Európskeho strategického fóra o výskumných infraštruktúrach (ESFRI) či do odborného a koordinačného orgánu na prípravu štátnych programov vedy a výskumu pri ministerstve školstva. Dlhé roky bola členkou Slovenskej jazykovednej spoločnosti, v rokoch 2019 – 2021 aj jej predsedníčkou.

Stopa, ktorú Mária Šimková zanechala v slovenskej (nielen korpusovej) lingvistike, sa bude ďalej prehĺbovať. Na výsledky jej výskumu môžu nadväzovať mnohí, učiť sa však môžu aj z harmónie jej ľudskosti a profesionality, s ktorou viedla dlhé roky najdynamickejšie a najmladšie oddelenie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Zápal a odhodlanie, ktoré v sebe nachádzala, pre všetky zverené, často nové a neľahké úlohy, pobáda pokračovať na ceste rozvoja vedného odboru, ale aj individuality a odbornosti aj nás, ktorí sme ňou sprevádzaní rástli.

Milá Mária, dovoľ mi zaželať Ti na Tvojej ďalšej ceste radosť z objavovania miest, ktoré pohýňajú ku kroku; pokoj, ktorý umožní klásť nohu pred nohu v každom z darovaných dní; silu dívať sa do tváre veciam, ktoré sú azda dnes ešte neznáme, a objasť novosť i krásu každej chvíle, v ktorej je vždy všetko potrebné pre život.

Katarína Gajdošová
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

SPYTOVALI STE SA

Freya – Freyin či Frein?

Do jazykovej poradne sme dostali otázku, ako utvoriť od cudzieho ženského mena *Freya* privlastňovacie prídavné meno.

V slovenskom jazykovom prostredí sa čoraz častejšie objavujú cudzie krstné mená a ich výskyt nie je ojedinelý ani v beletrii. Krstné meno *Freya* sa vyslovuje [freja], a keďže je zakončené na samohlásku *-a*, pred ktorou je vo výslovnosti mäkká spoluhláska, možno ho skloňovať podľa vzoru *ulica*. V jednotnom čísle má tieto tvary: *Freya*, (bez) *Freye*, (k) *Freyi*, (pre) *Freyu*, (o) *Freyi*, (s) *Freyou*. Cudzojazyčné ženské mená zakončené vo výslovnosti na iné samohlásky ako *-a*, resp. na spoluhlásky, napr. *Fay* [fej], *Sky* [skaj], *May* [mej], sa v slovenčine nesklonujú: *Stretol som sa s Fay*. – *Zavolal som na Sky*. – *Na výlet sme išli bez May*.

Individuálne privlastňovacie adjektíva v spisovnej slovenčine tvoríme pomocou formantu *-in* (vzor *matkin*) a pri mene *Freya* s výslovnosťou [freja] dostaneme tvar *Freyin* [frejin], podobne *May – Mayin* [mej – mejin], *Sky – Skyin* [skaj – skajin] *Fej – Feyin* [fej – fejin]. Na rozdiel od mien typu *Mary* [meri], *Kelly* [keli] zakončených na *-y* [i] aj vo výslovnosti, pri ktorých v privlastňovacích prídavných menách koncová samohláska *-y* vypadáva a k základu sa pripája sufix *-in* *Kellin* [kelin], *Marin* [merin]. Vynechanie koncového *-y* pri menách typu *Freya* a *May* by malo vplyv aj na výslovnosť, napr. *Frein* [fre-in], *Main* [me-in].

Popri mene *Sky* existuje aj podoba *Skye*, pričom výslovnosť je rovnaká: [skaj]. Podobne aj pri mene *Fay* sa vyskytuje podoba *Faye* s identickou výslovnosťou [fej]. Pri takýchto ženských menách zakončených na nemé *e* v privlastňovacích prídavných menách samohláska *-e* vypadáva, t. j. *Skyin*, *Fayin*.

Kristína Piatková
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Z WEBOVEJ PORADNE

Priezvisko Murray. – Ako sa správne skloňuje priezvisko *Murray*?

Cudzie priezvisko *Murray* sa skloňuje podľa výslovnosti, ktorá môže byť trojaká: [mari], [meri] aj [marej] (porov. Slovník anglických vlastných mien v slovenčine). Pri výslovnosti [mari] alebo [meri] sa priezvisko skloňuje podľa vzoru *kuli* a v inštrumentáli má tvar *Murraym* [marim, merim]. Pri výslovnosti [marej] sa skloňuje podľa vzoru *chlap* a v inštrumentáli má tvar *Murrayom* [marejom]. Priezvisko britského tenistu Andyho Murrayho/Murraya sa (aj v ústnych prejavoch športových komentátorov a redaktorov) častejšie skloňuje podľa vzoru *kuli*.

Znenie príslovia. – Je spisovné spojenie *Keby nebolo keby, boli by sme v nebi*?

Slovenské príslovie *Keby nebolo keby, boli by sme v nebi* sa v jazykovej praxi používa aj v podobe *Keby bolo keby...* V súhrnnom diele Adolfa Petra Zátureckého *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia* sa však uvádza iba podoba *Keby nebolo keby, boli by sme v nebi*. Rovnako je toto príslovie spracované aj v slovenských výkladových slovníkoch pri hesle *nebo* alebo *keby*.

Rodina Kaminski? – Ako sa tvorí pomenovanie rodiny od mužského priezviska *Kaminski*?

Mužské priezvisko *Kaminski* s krátkym mäkkým *i* na konci sa skloňuje rovnako ako slovenské priezviská zakončené na *-ý* podľa adjektívneho vzoru *pekný*, t. j. *bez Kaminského, ku Kaminskému, vidím Kaminského, o Kaminskom, s Kaminským*; v množnom čísle *Kaminskí, bez Kaminských, vidím Kaminských, o Kaminských, s Kaminskými*. Iba v základnom tvare (v nominatíve jednotného čísla) má tvar s krátkym mäkkým *i* – *Kaminski*. Rodinné pomenovanie má podobu *rodina Kaminská* a správna je aj podoba *rodina Kaminských*.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300